

บทที่ ๒

รูปแบบคำอนุโมทนาในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ จะได้สืบค้นคำอนุโมทนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นที่คัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา จากนั้นจะสืบค้นคำอนุโมทนาที่ปรากฏในสังคมไทย โดยอาศัยหลักฐานจากจารึก ตำนาน พงศาวดาร และหนังสือสวดมนต์ พร้อมทั้งวิเคราะห์รูปแบบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของคำอนุโมทนาตามลำดับ

๒.๑ คำอนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ คำอนุโมทนาในพระวินัยปิฎก

ผู้วิจัยพบข้อมูลคำอนุโมทนาในพระวินัยปิฎก ๕ แห่ง คือ ในคัมภีร์มหาวรรค ๔ แห่ง, และคัมภีร์จุลวรรค ๑ แห่ง

ในคัมภีร์มหาวรรค พบในเรื่อง พุทธานุญาติข้าวต้มและขนมหวาน (ยาคุมธุโคพกานูชานนา), เรื่อง มหาอำมาตย์สุณิธะและวัสสการะ (สุณิธวัสสการวัตถุ), เรื่อง เกณียชฎิลถวายน้ำอัฐฐบาล (เกณียชฎิลวัตถุ), และเรื่อง นางวิสาขากราบทูลขอพร (วิสาขาวัตถุ)

(๑) เรื่อง พุทธานุญาติข้าวต้มและขนมหวานพบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปद्य) ทั้งหมด ประกอบด้วย ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้^๑

โย สลยุตานํ ปรรตตโกชินํ
กาเลน สกุกจจ ททาติ ยาคุ
ทสสส ฐานานิ อนุปปเวจจติ
อายุญจ วณณญจ สุขํ พลญจฯ
ปฏิกานมสส อุปชายเต ตโต
ขุททํ ปิपाสญจ พยปเนติ วาตํ
โสเธติ วตถิ ปรีณามะติ ภูตตํ
เภสชชเมตํ สุกเตน วณณิตํฯ
ตสฺมา หิ ยาคุ อลเมว ทาตุ
นิจจํ มนุสเสน สุขตติเกน
ทิพฺพานิ วา ปตถยตา สุขานิ
มนุสฺสโสภคยตมิจจตา วาติฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

(๑) คาถาที่ ๑ บาทที่ ๑, คาถาที่ ๒ บาทที่ ๔ แต่งเป็นอินทรวังสคาถา วิเคราะห์รูปแบบ

ดังนี้

คณะ	ต			ด			ช			ร		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๘๒/๕๔.

	โย	สญ	ณ	ตา	นั	ป	ร	ทต	ต	โก	จิ	นั
	เภา	สช	ช	เม	ต้	ส	ค	เต	น	วณ	ณิ	ต้

(๒) คาถาที่ ๑ บาทที่ ๒,๔ และคาถาที่ ๓ บาทที่ ๑,๒,๓ แต่งเป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	กา	เล	น	สภ	ภจ	จ	ท	ทา	ติ	ยา	คุ
	ตส	มา	หิ	ยา	คุ	อ	ล	เม	ว	ทา	ตุ

(๓) คาถาที่ ๑ บาทที่ ๓ เป็นวังสัทธคาถา วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ร		
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	ท	สส	ส	จา	นา	นิ	อ	นุป	ป	เวจ	ฉ	ติ

(๔) คาถาที่ ๓ บาทที่ ๔ แต่งเป็นอุเปนทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ม	นุส	ส	โส	ภค	ย	ต	มิจ	ฉ	ตา	วา

๕) คำอนุโมทนาที่ไม่ปรากฏรูปแบบฉันทลักษณ์ตามคัมภีร์วุตโตทัย ได้แก่คาถาที่ ๒ บาทที่ ๑,๒, และ บาทที่ ๓

คาถาที่ ๒ บาทที่ ๑ วิเคราะห์รูปฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ช			ภ			ช			ร		
	๑	๒	๑	๒	๑	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	ปฏิ	ภา	น	มส	ส	อุ	ป	ชา	ย	เต	ต	โต

คาถาที่ ๒ บาทที่ ๒ วิเคราะห์รูปฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ต			ต			ส			ช		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๑	๒	๑	๒	๑
	พุท	ทำ	ปิ	ปา	สณ	จ	พยุ	ป	เน	ติ	วา	ต้

คาถาที่ ๒ บาทที่ ๓ วิเคราะห์รูปฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ต			ต			ย			ย		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๑	๒	๒
	โส	ธ	ติ	วต	ถิ	ป	ริ	ณา	เม	ติ	ภต	ต้

จากรูปแบบข้างต้น สรุปได้ว่า คาถาอนุโมทนา^๒ เป็นอุปชาติ เพราะเป็นคาถาผสมผสานระหว่างอินทรวชิรคาถา, อุเพนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, วังสัฏฐคาถา, และคาถานอกคัมภีร์วุตโตทัย จำนวน ๓ บาท

อนึ่ง อุปชาติคาถา มี ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ผสมผสานระหว่างอินทรวชิรคาถากับอุเพนทรวชิรคาถาเข้าด้วยกัน^๓ รูปแบบที่ ๒ คือ รูปแบบที่ผสมผสานฉันทลักษณ์ประเภทอื่นนอกจากนี้ มีพยางค์เท่ากันหรือไม่เท่ากันก็ได้^๔

(๒) เรื่อง มหาอำมาตย์สุณิธะและวัสสการะ (สุณิธวัสสการวัตถุ), พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปद्यะ) ทั้งหมด จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้^๕

ยสมี ปเทเส กปเปติ	วาส ปณฺทิตชาตโย
สีลวนเตตถ โภเชตวา	สญฺญเต พรหมจารโย
ยา ตตถ เทวตา อาสุ	ตาสํ ทกฺขิณมาทิสฺส
ตา ปุชิตา ปุชยนฺติ	มานิตา มานยนฺติ นํ
ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ	มาตา ปุตตํว โอรสํ
เทวตานุกมฺปิโต โปโส	สทา ภทรานิ ปสฺสตีติฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	อ	ห้าม ส,น			ย			อ		อ	ห้าม ส,น			ช			อ
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	ยส	มี	ป	เท	เส	กป	เป	ปิ		วา	สํ	ปณ	จิ	ต	ชา	ติ	โย
	สี	ล	วน	เตต	ถ	โภ	เช	ตวา		สญ	ญ	เต	พรห	ม	จา	ริ	โย

จากรูปแบบ คาถาอนุโมทนา^๒ จัดเป็นอนุสุภาษฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตถุ

รูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทปัฐยาวัตถุ มี ย คณะ (๑๒๒), ช คณะ (๑๒๑) ทำยพยางค์ในบาท จัดอยู่ในกลุ่มวิสมคาถา คือ คาถาที่มีคณะฉันทที่ไม่เสมอกัน กล่าวคือ บาททั้ง ๔ ในคาถาไม่จำกัดคณะที่แน่นอน จึงกำหนดคณะในพยางค์ที่ ๕-๗ ในแต่ละบาทเท่านั้น พยางค์อื่นไม่มีกำหนดคณะไว้ กล่าวคือใช้ได้ทุกคณะ เว้น ส (๑๑๒), น (๑๑๑) คณะ เท่านั้น

(๓) เรื่อง เกณียชฎิลถวายน้ำอัฐฐบาล (เกณียชฎิลวัตถุ) พบว่าแต่งเป็นร้อยกรอง (ปद्यะ) ทั้งหมด จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา ดังนี้^๕

อคคิหุตตมุขฯ ยถญฺญา	สาวิตตี ฉนฺทโส มุขํ
ราชา มุขํ มนุสฺसानํ	นทินํ สาคโร มุขํ

^๒ มี ๑๔ ประเภท ดูรายละเอียดใน พระคันธสารภิกขุ, วุตโตทัยมัญชร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๔, ๒๐๒.

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๘๖/๖๑.

^๕ วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๐/๘๕.

นฤขตตานํ มุขํ จนฺโท อาทิจโจ ตปตํ มุขํ
 ปุณฺณํ อากงฆมานานํ สงฺโฆ เว ยชตํ มุขนฺติตา

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	○	ห้าม ส,น			ย			○		○	ห้าม ส,น			ช			○
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	อค	คิ	หุต	ตํ	มุ	ชา	ยณ	ญา		สา	วิต	ตี	ฉน	ท	โส	มุ	ขํ
	ปุณ	ญํ	อา	กง	ข	มา	นา	นํ		สง	โฆ	เว	ย	ช	ตํ	มุ	ขํ

จากรูปแบบ คาถาอนุโมทนานี้จัดเป็นอนุญสุภาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัต

(๔) เรื่อง นางวิสาขากราบหูลขอพร (วิสาขาวัตถุ) พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง
 จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา ดังนี้^๖

ยา อนนฺปานํ ททตี ปโมทิตา
 สีสูปปนฺนา สุคตสส สาวิกา
 ททาติ ทานํ อภิภุจย มจฺฉรํ
 โสวคคิกํ โสกนุทํ สุขาวหํ
 ทิพฺพํ พลํ สา ลภเต จ อายุ
 อาคมม มคฺคํ วิรชํ อนนฺจณํ
 สา ปุณฺณกามา สุขินี อนามยา
 สคฺคมฺหิ กายมฺหิ จิรํ ปโมทิติตา

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

(๑) คาถาที่ ๑ บาทที่ ๑,๒,๔,๖,๗,๘ เป็นอินทรวังสคาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์
 ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ร		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	ยา	อน	น	ปา	นํ	ท	ท	ตี	ป	โม	ทิ	ตา
	สี	ลู	ป	ปน	นา	สุ	ค	ตสุ	ส	สา	วิ	กก

(๒) คาถาที่ ๑ บาทที่ ๓ เป็นวังสสุภาคาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ร		
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	ท	ทา	ติ	ทา	นํ	อ	กิ	ภุ	ย	มจ	ฉ	ริ

(๓) คาถาที่ ๒ บาทที่ ๑ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
-----	---	--	--	---	--	--	---	--	--	---	---

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๑/๑๕๖.

	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ทิพ	พิ	พ	ลิ	สา	ล	ภ	เต	จ	อา	ยุ

รูปแบบฉันทลักษณ์จัดเป็นอุปชาติ เป็นการผสมผสานระหว่างอินทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, และวังสรัฐคาถา

ในคัมภีร์จุลวรรค พบ ๑ แห่งในเรื่องพุทธานุญาตวิหาร (วิหารานุชานนะ) ปฐมภาณวาร แห่งเสนาสนะชั้นธกะ ตอนว่าด้วยคาถาอนุโมทนาผู้ถวายวิหาร

(๕) เรื่อง พุทธานุญาตวิหาร (วิหารานุชานนะ) พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง(ปักษะ) จำนวน ๒๒ บาท ๕ คาถากิ่ง ดังนี้^๗

สีต์ อุณห ปฐิหนติ	ตโต วาหมิกานิ จ
สิริสเป จ มกเส	ลสิเร จาปี วุณฺฐิโย
ตโต วาตาทโป โหมโร	สยชาโต ปฐิหญฺญติฯ
เลณตถยจ สุขตถยจ	ฌายิตถยจ วิปสสิตุ
วิหารทานํ สงฆสฺส	อคฺคํ พุทฺเธน วณฺณิตํฯ
ตสฺมา หิ ปณฺทิตो โปโส	สมปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
วิหาเร การเย รมเม	วาสเยตถ พหุสฺสฺสฺเตฯ
เตสํ อนนถยจ ปานถยจ	วตถเสนาสนานิ จ
ทเทยฺย อุชฺฐเตสฺสุ	วิปสฺสนเนน เจตสาฯ
เต ตสฺส ธมฺมํ เทเสณติ	สพฺพทุกฺขาปนฺนุทฺนํ
ยํ โส ธมฺมํ อธิญฺญาย	ปรินิพฺพาติ อนาสวฺโติฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น รูปแบบคาถาเป็นอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัต ล้วน วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คณะ	○	ห้าม ส,น			ย			○		○	ห้าม ส,น			ช			○
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	สี	ตํ	อุณ	หํ	ป	ฐิ	หน	ติ		ต	โต	วา	พ	มิ	คา	นิ	จ
	สิ	รี	ส	เป	จ	ม	ก	เส		สี	สิ	เร	จา	ปิ	วุณ	ฐิ	โย

ข้อสังเกตเพิ่มเติม พยางค์ที่ ๕-๗ ในบาทคือ ตามรูปแบบ บังคับ ย คณะ (๑๒๒) แต่ในคาถาอนุโมทนานี้ บาทที่ ๑ เป็น ส คณะ (๑๑๒), บาทที่ ๓ เป็น น คณะ (๑๑๑), และบาทที่ ๕,๑๕ เป็น ม คณะ (๒๒๒)

ในคัมภีร์บริวารพบ ๑ แห่งในเรื่องการกรานกฐินเป็นต้น (กฐินอัฐตาทิ) ตอนว่าด้วยการอนุโมทนากฐิน

^๗ วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๙๕/๖๑.

สรุป จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบคำอนุโมทนาในพระวินัย พบข้อมูล ๕ แห่ง มีรายละเอียดดังนี้

(๑) มีคำอนุโมทนาที่เป็นร้อยกรอง (ปักษะ) ทั้งหมด จำนวน ๖๒ บาท รวม ๑๕ คาถา ที่เป็นร้อยแก้ว (คัชชะ) ทั้งหมด ๒ บรรทัด ๆ ละ ๓ ประโยค รวม ๖ ประโยค

(๒) รูปแบบคำอนุโมทนาตามแบบคัมภีร์วุตโตทัย พบว่ามี ๒ ชนิด คือ คือ อนุญจภูณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐญาวัตคาถา, และอุปชาติ คือเป็นฉันทผสมระหว่าง อินทรวชิรคาถา, อุเพนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, วังสภูณันท์คาถา

(๓) รูปแบบคำอนุโมทนานอกคัมภีร์วุตโตทัย พบจำนวน ๑ แห่ง จากคำอนุโมทนาเรื่อง พุทธานุญาตข้าวต้มและขนมหวาน คาถาที่ ๒ บาทที่ ๑,๒,และ ๓

๒.๑.๒ คำอนุโมทนาในพระสูตรตันตปิฎก

คำอนุโมทนาในพระสูตร พบรายละเอียด เรียงตามลำดับคัมภีร์ดังต่อไปนี้

คัมภีร์ทีฆนิกาย พบ ๑ แห่ง คือ

(๑) เรื่อง มหาปริพพานสูตร ตอนว่าการอนุโมทนาแก่สุณิระพราหมณ์ และวัสสการ พราหมณ์ (สุณิธวัสสการวัตถุ), พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปักษะ) ทั้งหมด จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา

เนื่องจากอนุโมทนาคาถานี้ เข้ากับอนุโมทนา เรื่อง มหาอำมาตย์สุณิระและวัสสการะ ในคัมภีร์พระวินัย จึงกล่าวเฉพาะ ๒ บาทแรก และบาทสุดท้าย เพื่อประโยชน์ในการเทียบเคียง ดังนี้^๘

ยสมิ ปเทเส กปเปติ วาสิ ปณตติชาติโย

ฯลฯ

เทวตานุกมปิโต โปโส สทา ภทรานิ ปสสตีติฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	๐	ห้าม ส,น			ย			๐	๐	ห้าม ส,น			ช			๐
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒	๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	ยส	มี	ป	เท	เส	กป	เป	ปิ	วา	สิ	ปณ	ติ	ต	ชา	ติ	โย
	เทว	ตา	นุ	กม	ปิ	โต	โป	โส	ส	ทา	ภท	รา	นิ	ปส	ส	ติ

จากรูปแบบ คาถาอนุโมทนานี้จัดเป็นอนุญจภูณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐญาวัต

คัมภีร์มัชฌิมนิกาย พบ ๑ แห่ง คือ

(๒) เรื่อง พระพุทธเจ้าทรงทำอนุโมทนาแก่เกณียชฎิล มาในเสลสูตร แห่งพราหมณวรรค) เข้ากับเรื่อง เกณียชฎิลถวายน้ำอัฐฐบาล (เกณียชฎิลวัตถุ) ในพระวินัย คือเป็นร้อยกรอง จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา ดังนี้^๙

^๘ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๓/๘๐.

^๙ ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๐๐/๓๘๖.

อคคิหุตตมฺชา ยณฺญา สาวิตฺตี ฉนฺทโส มุขํ

ฯลฯ

ปฺญญํ อากงฺขมานานํ สงฺโฆ เว ยชตํ มุขนฺติฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	○	ห้าม ส,น			ย			○		○	ห้าม ส,น			ช			○
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	อค	คิ	หุต	ตํ	มุ	ชา	ยณ	ญา		สา	วิต	ตี	ฉน	ท	โส	มุ	ขํ
	ปฺญ	ญํ	อา	กง	ข	มา	นา	นํ		สง	โฆ	เว	ย	ช	ตํ	มุ	ขํ

รูปแบบ เป็นอนุญจภูษณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตตังปรากฏแล้วในคัมภีร์พระวินัยปิฎก

คัมภีร์สังยุตตนิกาย พบ ๑ แห่ง คือ

(๓) เรื่อง ปฐมอณาณปิณฑิกสูตร ตอนว่าด้วยพระสารีบุตรอนุโมทนาแก่นาณปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งนอนป่วยอยู่ที่บ้าน พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปักษะ) ทั้งหมด จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้^{๑๐}

ยสฺส สทฺธา ตถาคเต	อจลา สุปฺปิฏฺฐิตา
สีลณฺจ ยสฺส กลฺยาณํ	อริยกันตํ ปสฺสิตํ.
สงฺฆे ปสาโท ยสฺสสตฺถิ	อุชฺฌตฺถณฺจ ทสฺสนํ
อทฺลิทฺโหติ ตํ อาหุ	อโมฆํ ตสฺส ชีวิตํ.
ตสฺมา สทฺธณฺจ สีลณฺจ	ปสาทํ ฌมฺมทสฺสนํ
อนฺุญฺยเชต เมธาวิ	สรํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	○	ห้าม ส,น			ย			○		○	ห้าม ส,น			ช			○
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	ยส	ส	สท	ธา	ต	ถา	ค	เต		อ	จ	ลา	สุป	ป	ติฏ	ฐิ	ตา
	สี	ลณ	จ	ยส	ส	กล	ยา	ณ		อริ	ย	กณ	ตํ	ป	สํ	สิ	ตํ

จากรูปแบบข้างต้น จัดเป็นอนุญจภูษณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา โดยบาทที่ ๑-๔ เป็นปฐม ช การวิปูลา, บาทที่ ๕-๘ เป็น ปฐม ม การวิปูลา, ส่วนบาทที่ ๙-๑๒ เป็นปฐยาวัต

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย พบ ๑ แห่ง คือ

(๔) เรื่อง มนาปทายีสูตร ตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาแก่อุคคหบดีชาวเมืองเวสาลี พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปักษะ) ทั้งหมด มีจำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา ดังนี้^{๑๑}

^{๑๐} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๒๒/๓๓๓.

^{๑๑} อ.ป.ญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕-๔๖.

มนาปทายี ลภเต มนาป
 โย อุชฺชุกฺเตสุ ททาติ ฉนทสา
 อจฉาฬํ สยณมนนปานิ
 นานาปปการานิ จ ปจฺจยานิ
 จตฺตยจ มุตตยจ อนฺนคฺคหิตํ
 เขตฺตูปเม อรหนเต วิทิตฺวา
 โส ทุจฺจขํ สปปุริโส จชิตฺวา
 มนาปทายี ลภเต มนาปนฺติ
 มนาปทายี ลภเต มนาป
 อคฺคสส ทาตา ลภเต ปุณฺณคํ
 วรสฺส ทาตา วรลาภี โหติ
 เสฏฺฐํ ทโท เสฏฺฐมฺเปติ ฐานํ
 โย อคฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โย นโร
 ทิฆายู ยสฺวา โหติยตฺถ ยตฺถูปปชฺชตฺติ

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

(๑) บาทที่ ๑,๘ รูปแบบเป็นอุเพนทรวรรณวิธาน วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
๑	ม	นา	ป	ทา	ยี้	ล	ภ	เต	ม	นา	ป
๘	ม	นา	ป	ทา	ยี้	ล	ภ	เต	ม	นา	ป

(๒) บาทที่ ๒ รูปแบบเป็นอินทรวงศาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ร		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
๒	โย	อุช	ช	ภ	เต	สุ	ท	ทา	ติ	ฉน	ท	สา

(๓) บาทที่ ๔,๕,๖,๗,๘,๑๐,๑๒ รูปแบบเป็นอินทรวงศาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
๔	นา	นาป	ป	กา	รา	น	จ	ปจ	จ	ยา	นิ
๕	จต	ตย	จ	มุต	ตย	จ	อ	นุค	ค	หิ	ติ

(๔) บาทที่ ๓,๑๑ เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย

บาทที่ ๓ วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ต			ภ			ร			ค	
	๒	๒	๑	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒	๑

๓	อจ	ฉา	ท	นั	ส	ย	มน	น	ปา	นั	อ
---	----	----	---	----	---	---	----	---	----	----	---

บาทที่ ๑๑ วิเคราะห์รูปฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ช			ต			ย			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒	๒
๑๑	ว	รสุ	ส	พา	ตา	ว	ร	ลา	ภี	โห	ติ

บาทที่ ๑๓,๑๔,๑๕,๑๖ เป็นปัฐยวัตคาถา วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	อ	ห้าม ส,น			ย			อ	อ	ห้าม ส,น			ช	อ
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒	๑	๒	๒	๒	๑	๒
	โย	อค	ค	พา	ยี่	วร	พา	ยี่	เสฏ	ฐ	พา	ยี่	จ	โย
	ที	ฆา	ยุ	ย	ส	วา	โห	ติ	ยตุ	ถ	ญ	ป	ป	ปช

สรุป คาถาอนุโมทนาบทนี้ จัดเป็นอุปัชฌายาคาถา คือเป็นคาถาผสมระหว่างอินทรวชิรคาถา, อุเพนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, ปัฐยวัตคาถา, และคาถานอกคัมภีร์วุฒโตทัย

คัมภีร์ขุททกนิกาย พบ ๓ แห่ง

(๕) เรื่อง **ติโรกษทสูตร**ตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่พระเจ้าพิมพิสาร เมื่อครั้งได้ถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้แก่พระประยูรญาติ พบว่า แต่งเป็นร้อยกรอง (ปद्य) ทั้งหมด มีจำนวน ๕๒ บาท ๑๓ คาถา ดังนี้^{๑๒}

ติโรกษุณฺณสุ ติฏฺฐนฺติ	สนธิสังฆาณฺณสุ จ
ทวารพาหาสุ ติฏฺฐนฺติ	อาคนฺตวาน สกั ฆร
ปทุเต อนนฺปานมฺหิ	ชชชโกเช อุปฏฺฐิตะ
น เตสํ โกจิ สรติ	สตนํ กมมปจฺจยา.
เอวํ ทนฺติ ญาตีนํ	เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
สุจํ ปณฺธิตํ กาเลน	กปฺปิยํ ปานโกชนํ
อิทํ โว ญาตีนํ โหตุ	สุชิตา โหนฺตุ ญาตโย
เต จ ตตฺถ สมากนฺตวา	ญาตีเปตา สมากตา
ปทุเต อนนฺปานมฺหิ	สกกจฺจํ อนุโมทเร
จิรํ ชีวนฺตฺ โน ญาตี	เยสํ เหตุ ลภามเส
อมฺหากญฺจ กตา ปุชา	ทายกา จ อนิปฺผลา
น หิ ตตฺถ กสิ อตฺถิ	โครฺกเขตฺถ น วิชฺชติ
วณฺนิชฺชา ตาทิสํ นตฺถิ	หิรณฺณฺเยน กโยกยํ
อิโต ทินฺเนน ยาเปนฺติ	เปตา กาลงฺกตา ตหิ
อนฺนเม อุทกํ วุฏฺฐิ	ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ	เปตานํ อุปกปฺปติ

^{๑๒} ขุ.ข. (บาลี) ๒๕/๑-๑๒/๑๐-๑๑.

(๖) **เรื่อง ปาฏิคาณียสูตร** ตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่สุนิระและวัส
สการะมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ เป็นอนุญญาตฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัต จำนวน ๒ คาถา
กึ่ง^{๑๓} รูปคาถาซ้ำกับที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวรรคแห่งพระวินัยปิฎก และที่ขนิณายแห่งสุตตันตปิฎก
รายละเอียดคาถาอนุโมทนา และรูปแบบฉันทลักษณ์ พึงตรวจดูในอนุโมทนาเรื่อง
๒ และ ๗ ดังกล่าว

(๗) **เรื่อง เสลสูตร** ตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าตรัสอนุโมทนาแก่เกณียชฎิล เป็นร้อย
กรอง ประเภทปฐยาวัตล้วน จำนวน ๒ คาถา รูปคาถาซ้ำกับที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวรรคแห่งพระ
วินัยปิฎก และมีขนิณายแห่งพระสุตตันตปิฎก
รายละเอียดคาถาอนุโมทนา และรูปแบบฉันทลักษณ์ พึงตรวจดูจากอนุโมทนาเรื่อง
ดังกล่าว

สรุป จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบคำอนุโมทนาในพระสุตตันตปิฎก พบข้อมูล
๗ แห่ง มีรายละเอียดดังนี้

(๑) มีคำอนุโมทนาที่เป็นร้อยกรอง (ปชชะ) ทั้งหมด จำนวน ๑๒๐ บาท รวม ๓๐
คาถา

(๒) รูปแบบคำอนุโมทนาตามแบบคัมภีร์วุตโตทัย พบว่ามี ๒ ชนิด คือ คือ อนุญญา
ตฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา, และอุปชาติ คือเป็นฉันทผสมระหว่าง อินทรเชียรคาถา,
อุเปนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, วังสัญญคาถา

(๓) รูปแบบคำอนุโมทนานอกคัมภีร์วุตโตทัย พบจำนวน ๑ แห่ง จากคำอนุโมทนา
เรื่อง มนาปทาโยสูตร บาทที่ ๓,๑๑

ส่วนคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก จากการสืบค้นรายละเอียดทั้ง ๗ คัมภีร์ ไม่พบคาถา
อนุโมทนาใด ๆ

๒.๑.๓ คำอนุโมทนาในอรรถกถา

(๑) **อรรถกถาพระวินัย** พบจำนวน ๑ ครั้ง ได้แก่ เรื่อง พระเจ้าอโศกมหาราชตรัสถาม
ข้อธรรม^{๑๔} พบในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย จำนวน ๒ บาท กึ่งคาถา ดังนี้

อปปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ^{๑๕}

จากคาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	○	ห้าม ส,น			ย			○		○	ห้าม ส,น			ช			○
	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒		๑	๒	๒	๒	๑	๒	๑	๒
	อป	มา	โท	อ	ม	ตํ	ป	ทํ		ป	มา	โท	มจ	จุ	โน	ป	ทํ

^{๑๓} พ.อ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๒๒๔.

^{๑๔} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๗๕.

^{๑๕} วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๔๖.

คำอนุโมทนาจัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุสุภาษณ์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็นปัฐยาวัต
คาถา

(๒) อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก พบจำนวน ๑๕ เรื่อง ดังนี้

๑) เรื่อง พระมหามิตตเถระผู้อยู่จำพรรษาในถ้ำสกะ^{๑๖} ความพรรณนาถึงพระ
เถระอนุโมทนาแก่อุบาสิกผู้เป็นอุปัฏฐาก มาในอรรถกถาสารัตถปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิกาย
ดังนี้^{๑๗}

สุขี โหตุ

๒) เรื่อง พระมาลียเทวเถระผู้บำเพ็ญวิปัสสนา^{๑๘} ความพรรณนาถึงพระมาลีย
เทวเถระอนุโมทนาแก่อุบาสิกผู้เป็นอุปัฏฐาก มาในอรรถกถามโนรปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย
ดังนี้^{๑๙}

สุขี โหตุ ทุกขา มุจจตุฯ

รูปแบบคำอนุโมทนาทั้ง ๒ เรื่องนี้ แต่งแบบร้อยแก้ว (คัชชะ) สั้น ๆ โครงสร้าง
ประโยคมีเพียงบทนาม และกริยาอย่างละ ๑ บท ส่วนรูปกริยาก็ประกอบวิภัติหยาตปัญจมีทั้งหมด

๓) เรื่อง พระปัจเจกพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่ชาวเมืองผู้ถวายบิณฑบาตคนหนึ่ง^{๒๐}
มาในอรรถกถามโนรปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เป็นร้อยกรอง (ปัชชะ) จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา
ดังนี้

อิจฉิตฺ ปตฺถิตํ ตฺยหิ	ชิปปเมว สมิชฌตุ
สพเพ ปุเรนตุ สงกปปา	จณฺโท ปณฺณรโส ยถา
อิจฉิตฺ ปตฺถิตํ ตฺยหิ	ชิปปเมว สมิชฌตุ
สพเพ ปุเรนตุ สงกปปา	มณิ โขติรโส ยถาติ ^{๒๑}

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			
	อ	อ	อ	อ	ด	ด	ด	อ		อ	อ	อ	อ	ด	ด	ด	อ
	อิจ	ฉิ	ตํ	ปต	ถิ	ตํ	ตฺย	หิ		ชิป	ป	เม	ว	ส	มิช	ช	ตุ
	สพ	เพ	ปุ	เรน	ตุ	สง	กป	ปา		จณ	โท	ปณ	ณ	ร	โส	ย	ถา

คำอนุโมทนาจัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุสุภาษณ์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็นปัฐยาวัต
คาถา

^{๑๖} ที.มหา.อ. (ไทย) ๒/๒/๓๓๘.

^{๑๗} ที.มหา.อ. (บาลี) ๓/๒๙๑.

^{๑๘} อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๖๒.

^{๑๙} อ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๙.

^{๒๐} อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๐๘.

^{๒๑} อ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๕๑.

๔) เรื่อง พระสารีบุตรอนุโมทนาแก่ภรรยานายปุณณะ^{๒๒} มาในอรรถกถาโมรณปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เป็นประเภทร้อยแก้ว (คัชชะ) ดังนี้^{๒๓}

त्व ओष्मास्यो पुरतु

รูปแบบคำอนุโมทนานี้ แต่งแบบร้อยแก้ว (คัชชะ) ประโยคสั้น ๆ โครงสร้างมีเพียง บทนาม (ओष्मास्यो) สัพพนาม (त्व) และกริยาอย่างละ ๑ บท (पुरतु) โดยกริยาประกอบรูปด้วยหมวดปัญจมีวิภัติ บอความบังคับ

๕) เรื่อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่หญิงโสเภณีชื่อสิริมา^{๒๔} มาในอรรถกถาโมรณปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เป็นร้อยกรอง (ปัชชะ) ประกอบด้วย ๔ บาท ๑ คาถา ดังนี้^{๒๕}

อกโกเธน ชิเน โกธิ อสาธุ สาธุนา ชิเน
ชิเน กทริยิ พาเนน สจเจนาลิกวาทินิ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย					○	ห้าม ส,น			ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	อกุ	โก	ธ	น	ชิ	เน	โก	ธิ		อ	สา	ธุ	สา	ธุ	นา	ชิ	เน
	ชิ	เน	ก	ทริ	ยิ	พา	เน	น		สจ	เจ	นา	ลิ	ก	วา	ทิ	นิ

คำอนุโมทนานี้จัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุญจสุภาฉันท์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็นปัฐยาวัตคาถา

๖) เรื่อง พระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่พระนางสุปปวาสา^{๒๖} มาในอรรถกถาโมรณปุรณิ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ดังนี้^{๒๗}

โภชนํ สุปปวาเส เทนตี อริยสาวิกา ปฏิกุคคาหกานํ ปณฺจ จานานิ เทติ ฯ
อายุ เทติ วนณฺณ เทติ สุขํ เทติ พลํ เทติ ปฏิภาณํ เทติ ฯ आयย โข ปน ธมม
ทานํ ทตฺวา อายุสฺส ภาคินี โหติ ทิพฺพสฺส วา มานุสฺสส วา ฯเป ฯ ปฏิภาณ
ทตฺวา ปฏิภาณสฺส ภาคินี โหติ ทิพฺพสฺส วา มานุสฺสส วาติ ฯ

จากคำอนุโมทนาข้างต้น ผู้วิจัยพบแต่งเป็นร้อยแก้ว (คัชชะ) จำนวน ๘ ประโยค รูปแบบเป็นรูปกัตตฺวาจก และใช้กริยาหมวดวัตตมานาทั้งหมด โครงสร้างคำในแต่ละประโยคประกอบศัพท์สั้น ๆ คำเดียวก็มี คำสมาสก็มี

^{๒๒} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๓๒.

^{๒๓} อก.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๔๘.

^{๒๔} อก.ทูก.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๓๗.

^{๒๕} อก.ทูก.อ. (บาลี) ๑/๖๐๕.

^{๒๖} อก.ทูก.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๓๙.

^{๒๗} อก.ทูก.อ. (บาลี) ๑/๖๐๖.

๓) เรื่อง พระสารีบุตรอนุโมทนาแก่บัณฑิตพร้อมชาวเมืองราชคฤห์^{๒๘} มาในอรรถกถาธรรมบท เป็นประเภทร้อยแก้ว ดังนี้^{๒๙}

อุปาสกา เอโก สยิ ทานํ เทติ ปรีน สมาทเปติ, โส นิพพตฺตนิพพตฺตญฺ จาเน โภคสมฺปทํ ลภติ โน ปรีวารสมฺปทํ, เอโก ปรี สมาทเปติ, สยิ น เทติ, นิพพตฺตนิพพตฺตญฺจาเน ปรีวารสมฺปทํ ลภติ โน โภคสมฺปทํ, เอโก สยิปี น เทติ, ปรีปี น สมาทเปติ, โส นิพพตฺตนิพพตฺตญฺจาเน กณฺชิคมตฺตปี กุจฺฉิปุรี น ลภติ, อนาถो โหติ, นิปฺปจฺจโย เอโก สยิปี เทติ, ปรีปี สมาทเปติ, โส นิพพตฺตนิพพตฺตญฺจาเน อุตฺตภาวสฺเตปี, อุตฺตภาวสฺสเสปี อุตฺตภาวสฺตสฺสเสปี โภคสมฺปทญฺเจว ปรีวารสมฺปทญฺจ ลภตฺตีติฯ

จากคำอนุโมทนาข้างต้น ผู้วิจัยพบแต่งเป็นร้อยแก้ว (คัชชะ) จำนวน ๑๔ ประโยค รูปแบบแต่งเป็นกัตตวาจก และใช้กริยาหมวดวิตมมานาทั้งหมด โครงสร้างคำในแต่ละประโยคประกอบ ศัพท์สั้น ๆ คำเดียวก็มี คำสมาสก็มี

๔) เรื่อง พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีอนุโมทนาอนุโมทนาแก่นายจุลกาล^{๓๐} (อดีตชาติของพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ปรารถนาบรรลุนิพพานเป็นคนแรก) มาในอรรถกถาธรรมบท เป็นประเภทร้อยแก้ว ดังนี้^{๓๑}

เอวํ โหตุฯ

คำอนุโมทนานี้ เป็นร้อยแก้ว (คัชชะ) สั้น ๆ ไม่มีภาคประธาน คงมีเพียงภาคกริยา ลงปัจจัยหมวดปัญญา และมีภาคขยายกริยา (กริยาวิเศษณ์) เพื่อเสริมความปรารถนาให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น

อนึ่ง คำอนุโมทนานี้ ปรากฏในที่หลายแห่ง เช่น ในสมัยแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ พระชีนาสพองค์หนึ่ง ได้อนุโมทนาแก่นายติสสะผู้เป็นพรานนก^{๓๒} พระสารีบุตรอนุโมทนาแก่สหายของวังคันทพราหมณ์^{๓๓} สามเณรอนุโมทนาแก่พราหมณ์ผู้ตระหนี่คนหนึ่ง ซึ่งถวายผ้ากัมพล^{๓๔}

^{๒๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๐๙.

^{๒๙} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๗๘

^{๓๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๓๓.

^{๓๑} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๘๙.

^{๓๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๔๔๐.

^{๓๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๒๕๙.

^{๓๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๒๖๗.

๙) เรื่อง พระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่บิดาของนายโคฆาต^{๓๕} มาในอรรถกถาธรรมบท เป็นร้อยกรอง (ปद्य) จำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ ๒ คาถาแรกตรัสอนุโมทนาในการทำบุญวันแรก และ ๒ คาถาหลัง ตรัสอนุโมทนาในวันถัดมา ดังนี้

- (๑) ปณฺฑุปลาโสว ทานิสี
 ยมปฺริสาปิ จ ตํ อุปฺภุจฺจิตา
 อฺยุโยคฺมุเข จ ติฏฺฐสฺสี
 ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.
 โส กโรหิ ทิปมตฺตโน
 จิปปิ วายม ปณฺฑิตฺโต ภว
 นิทฺธนฺตมฺโล อนฺคโณ
 ทิพฺพํ อริยญฺมิเมหิสฺสี^{๓๖}
- (๒) อุปนีตฺวโยว ทานิสี
 สมฺปยาโตสฺสี ยมสฺส สนฺตีกํ
 วาโสปิ จ เต นตฺถิ อนฺตรรา
 ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.
 โส กโรหิ ทิปมตฺตโน
 จิปปิ วายม ปณฺฑิตฺโต ภว
 นิทฺธนฺตมฺโล อนนฺคโณ
 น ปุณฺ ชาติขริ อฺเปหิสฺสี^{๓๗}

จากคำอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบดังนี้
 วิสมบาท (บาทคู่ ได้แก่ บาทที่ ๑,๓,๕,๗....)

๖ मात्रา	ร คณะ	ลหุ	ครุ
๒ ๑ ๑ ๒	๒๑๒	๑	๒
ปณฺฑุปลา	โส ว ทา	นิ	สี

สมบาท (บาทคู่ ได้แก่ บาทที่ ๒,๔,๖,๘....)

๘ मात्रา	ร คณะ	ลหุ	ครุ
๑ ๑ ๑ ๒ ๑ ๑	๒๑๒	๑	๒
ยมปฺริสาปิ จ	ตํ อุปฺภุ	จฺจิ	ตา

จากการวิเคราะห์ตัวอย่าง คำอนุโมทนาบทนี้ ชื่อว่า เวตาลียคาถา จัดอยู่ในคาถา
 มาตราพฤติ (คาถาที่นับมาตรา), เวตาลียคาถา คือ คาถาที่มี ๖ มาตราอยู่หน้าวิสมบาท ถัดจากนั้นมี

^{๓๕} พ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒/๔/๙.

^{๓๖} พ.ร.อ. (บาลี) ๑/๒/๔/๙.

^{๓๗} พ.ร.อ. (บาลี) ๑/๒/๔/๙.

ร คณะ, ครู และ ลูก ส่วนในสมบาท มี ๘ มาตราอยู่หน้า ถัดจากนั้นมี ร คณะเป็นต้นเช่นเดียวกัน กับวิสมบาท^{๓๘}

๑๐) เรื่อง อรรถกถาปิฎกธรรมาสังกัปปะ^{๓๙} พระพุทธเจ้าอนุโมทนาปรารภเหตุที่ หลานสาวของอนาถปิณฑิกเศรษฐีทำตุ๊กตาแตก มาในอรรถกถาปรหมัตถกปิณี อรรถกถาขุททกนิยาย เป็นร้อยกรองล้วน จำนวน ๑๘ บาท ๔ คาถากึ่ง ดังนี้^{๔๐}

ยงกัญจามมณํ กตวา ทชชา ทานํ อมจณรี
 ปุพฺพเปเต จ อารพฺภ อถ วา วตฺตทเวตา ฯ
 จตฺตาโร จ มหาราเช โลกปาเล ยสสฺสึเน
 กุเวรี ฐตรมฺมจฺจ วิรูปกขํ วิรูปหกํ
 เต เจว ปุชิตา โหนติ ทายกา จ อนิปปสฺสา ฯ
 น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา จญา ปริเทวนา
 น ตํ เปตสฺส อตฺถาย เหวํ ติฏฺฐนฺติ ญฺาตโย ฯ
 อยฺยจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา สงฺฆมฺหิ สุปฺติฏฺฐิตา
 ทิฆมฺรตฺตํ หิตายสฺส ฐานโส อุกฺกปฺปตีติ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			อ
	อ	อ	อ	อ	๑	๒	๒	อ			อ	อ	อ	อ	๑	๒	๑	อ
	ยง	กัญ	จา	รม	ม	ณ	กต	วา			ทช	ชา	ทา	น	อ	มจ	ณ	รี
	ปุพ	พ	เป	เต	จ	อา	รพ	ภ			อ	ถ	วา	วต	ถ	เท	ว	ตา

คาถาอนุโมทนานี้จัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุสสุภานันท์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็น ปุริยาวัตคาถา

๑๑) เรื่อง พระโพธิสัตว์อนุโมทนาแก่พวกมนุษย์ที่ได้ถวายภิกษา มาในอรรถกถา ชาดก ขุททกนิยาย มีจำนวน ๘ บาท ๒ พระคาถา ดังนี้^{๔๑}

ทุทฺททํ ททมานานํ ทุกกํ รมมกฺขพฺพตํ
 อสนฺโต นานุกฺขพฺพนฺติ สตํ รมฺโม ทฺรณฺนโย
 ตสฺมา สตยจ อสตยจ นานา โหติ อิตฺถ คติ
 อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ สนฺโต สคฺคปรายนาติ ฯ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			อ
	อ	อ	อ	อ	๑	๒	๒	อ			อ	อ	อ	อ	๑	๒	๑	อ

^{๓๘} พระคันธสารากวีวงศ์, วุฒโตทัยมัญชร, (ลำปาง: วัดท่ามะโอ จัดพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๒.

^{๓๙} ขุ.เปต.อ.(ไทย) ๒/๒/๓๑.

^{๔๐} ขุ.เปต.อ.(บาลี) ๑/๒๓-๒๔

^{๔๑} ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๓/๑๓๑.

	ทุท	ท	ท	ท	ท	มา	นา	น		ทุ	ก	ร	กม	ม	กพ	พ	ต
	อ	สน	โต	นา	น	กพ	พน	ติ		ส	ต	ธม	โม	ทุ	รณ	น	โย

คำอนุโมทนานี้จัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็น
ปัฐยาวัคคา

๑๒) เรื่อง พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปที่ ๑ อนุโมทนาแก่พระเจ้าเอกรวมหาราชและพระ
มเหสี มาในอรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย เป็นร้อยกรอง ประเภทปัฐยาวัค มีจำนวน ๘ บาท ๒
คาถา ดังนี้^{๔๒}

อาทิตตสมี อคารสมี ยี นีหริติ ภาชน
ตํ ตสส โหติ อตถาย โน จ ยํ ตตถ พยหติ ฯ
เอวํ อาทิตโต โลโก ชราย มรณน จ
นีหเรถว ทาเนน ทินนํ โหติ สุนิภตุนติ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย				๐	ห้าม ส,น			ช			๐
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐
	อา	ทิต	ตส	มี	อ	คา	รส	มี	ยี	นี	ห	ร	ติ	ภา	ช	น
	ต	ตส	ส	โท	ติ	อต	ถา	ย	โน	จ	ย	ตต	ถ	ทย	ห	ติ

คำอนุโมทนานี้จัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็น
ปัฐยาวัคคา

๑๓) เรื่อง พระปัจเจกพุทธเจ้า ๖ พระองค์ อนุโมทนาแก่พระเจ้าเอกรวมหาราชและ
พระมเหสีองค์ละ ๑ คาถา มาในอรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย เป็นร้อยกรอง (ปักษะ) จำนวน ๒๔
บาท ๖ คาถา ดังนี้^{๔๓}

โย ธมมทุสส ททาติ ทานํ
อฏฐานวิริยาธิตตสส ชนตํ
อติกกมม โส เวตรณิ ยมสส
ทิพพานิ ฐานานิ อุเปติ มจโจ ฯ
ทานญจ ยุตถญจ สมานมาหุ
อปปาปิ สนตา พหุเก ชินนติ
อปปมปิ เจ สททหาโน ททาติ
เตเนว โส โหติ สุขี ปรตถา
วิเจยย ทานํ สุกตปสกุญ्ञิ

^{๔๒} ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๕/๓๖๓.

^{๔๓} ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๕/๓๖๔-๓๖๕.

เย ทกฺขิณเณยยา อธิ ชีวโลเก
 เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ
 พิชานิ วุตฺตานิ ยถา สฺสเขตฺเตฯ
 โย ปาณญฺตานิ อหฺเรณฺโต
 ปฺรปฺวาทา น กโรติ ปาปํ
 ภีรํ ปสฺสณฺติ น หิ ตตฺถ สุรํ
 ภยา หิ สนฺโต น กโรนฺติ ปาปํฯ
 หีเนน พุรหฺมจฺริเยน ขตฺติเย อูปฺชชติ
 มชฺฌิเมเน จ เทวตฺตํ อุตฺตเมเน วิสุชฺฌติ ฯ
 อทฺธา หิ ทานํ พุทฺธา ปสฺมฺมํ
 ทานา จ โข ฌมฺมปทํ เสยฺโย
 ปุพฺเพเว หิ ปุพฺพตเรว สนฺโต
 นิพฺพานเมวชมฺมม สปญฺญาติ ฯ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้
 บาทที่ ๑,๔,๕,๖,๘,๑๐,๑๑,๑๒,๑๓,๒๑,และ ๒๒ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์
 รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	ด			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
๑	โย	ธม	ม	ลท	ธส	ส	ท	ทา	ติ	ทา	น
๔	ทิพ	พา	นิ	ฐา	นา	นิ	อุ	เป	ติ	มจ	โจ

บาทที่ ๒,๓,๗,และ ๒๓ เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	ด			ส			ส			ช		
	๒	๒	๑	๑	๑	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑
๒	อุฏ	ฐา	น	วิ	ริ	ยา	จิ	ค	ตส	ส	ชน	ตุ

บาทที่ ๙,๑๔,๑๕, และ ๑๖ เป็นอุเปนทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
๙	วิ	เจย	ย	ทา	น	สุ	ค	ตป	ป	สฏ	ฐ
๑๔	ป	ฐ	ป	วา	ทา	น	ก	โร	ติ	ปา	ป

บาทที่ ๑๗,๑๘,๑๙, และ ๒๐ จัดเป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตคาถา
 วิเคราะห์รูปแบบได้ดังนี้

คณะ	ห้าม ส,น				ย				๐	ห้าม ส,น				ช				๐
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐	๐

	หี	เน	น	พรม	จ	ริ	เย	น		ขต	ติ	เย	อุ	ป	ปช	ช	ติ
--	----	----	---	-----	---	----	----	---	--	----	----	----	----	---	----	---	----

สรุปได้ว่า อนุโมทนาบทนี้ จัดเป็นอุปชาติคาถา เพราะผสมผสานระหว่างอุเปนทร
วิเชียรคาถา อินทรวชิรคาถา ปฐยาวัตคาถา และฉันทนอกคัมภีร์วุดโตทัย

๑๔) เรื่อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระเจ้าพิมพิสาร คราวอุทิศสวนเวฬุวันถวาย
เป็นวัดในพระพุทธศาสนา มาในอรรถกถาขุททกนิกาย เป็นร้อยกรอง (ปद्य) จำนวน ๔๐ บาท
๑๐ คาถา ดังนี้^{๔๔}

อवासทานสสุ ปณานิสรุ
โก นาม วตถุ ปุริโส สมตโธ
อณฺณตร พุทธา ปน โลกนาถา
ยุตโต มุขานํ นหุเตน จาปิ
อายุญจ วณฺณญจ สุขํ พลญจ
วรํ ปสฺสถํ ปฏิภาณเมว
ททาติ นามาติ ปวฺจเจเต โส
โย เทติ สงฺฆสฺส นโร วิหารํ
ททา นิवासสฺส นิวารณสฺส
สีตาทีโน ชีวิตุปททวสฺส
ปาเลติ อายุ ปน ตสฺส ยสฺมา
อายุปปโต โหติ ตมาหุ สนโต
อจฺจุณฺหสฺสีเต วสโต นิวาเส
พลญจ วณฺโณ ปฏิภา น โหติ
ตสฺมา หิ โส เทติ วิหารททา
พลญจ วณฺณญจ ปฏิภาณเมว
ทุกฺขสฺส สัตฺตุนฺหสิริสฺปา จ
วาตาทปาทีปภวสฺส โลเก
นิวารณาเนกวิธสฺส นิจํ
สุขปปโต โหติ วิหารททา
สัตฺตุนฺหวาตาทปํ สุมฺมจฺจิ
สิริสฺปาวาฬมิคาทีทุกฺขํ
ยสฺมา นิวาเรติ วิหารททา
ตสฺมา สุขํ วินทติ โส ปฺรตถา
ปสนนจิตโต ภวโภคเหตุ
มโนภิรมํ มุทีโต วิหารํ
โย เทติ สีลาทีคุโณทิตานํ
สพฺพํ ทโท นาม ปวฺจเจเต โส

^{๔๔} ขุ.พุทธ.อ.(บาลี) ๙/๒/๕๖-๖๐.

ปหาย มจเณรมลั สโลภฯ
 คุณาลยานัน นิลยั ททาติ
 ชิตโตว โส ตตถ ปเรหิ สคฺเค
 ยถาภตฺ ขายติ วิตโสโก ฯ
 วเร จารุรูปะ วิหาเร อุฬาเร
 นโร การเย วาสเย ตตถ ภิกฺขุ
 ทเพยยนนปानญจ วตถญจ เนสํ
 ปสนเนน จิตเตน สกฺกจฺจ นิจฺจํฯ
 คสฺมา มหาราช ภเวสุ โภเค
 มโนรมะ ปจฺจนุญฺย ภียโย
 วิหารทานสส ฝเลน สนตํ
 สุขํ อโสภํ อธิคฺฉน ปจฺฉาฯ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบคณะฉันทตามลำดับ ดังนี้

(๑) บาทที่ ๑- ๕,๘-๑๐-๑๓,๑๕, ๑๗,๑๘,๒๒, ๒๕,๒๗,๒๘,๓๑, และ ๓๗ เป็น
อินทรวชิรคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	อา	วา	ส	ทา	นส	ส	ป	นา	นิ	สํ	สํ
	โก	นา	ม	วต	ถํ	ปุ	ริ	โส	ส	มต	โถ

(๒) บาทที่ ๖, ๗, ๑๔,๑๖, ๑๙-๒๑, ๒๓, ๒๔, ๒๙, ๓๐, ๓๒, และ ๓๘-๔๐ เป็น
อุเปนทรวชิรคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ว	ริ	ป	สต	ถํ	ป	ภู	ภา	ณ	เม	ว
	ท	ทา	ติ	นา	มา	ติ	ป	วุจ	จ	เต	โส

(๓) บาทที่ ๓๓-๓๖ เป็นอุชังคป์ปยาคคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ย			ย			ย			ย		
	๑	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๒	๒
	ว	เร	จา	รุ	รุ	เป	วิ	หา	เร	หิ	สค	เค
	น	โร	กา	ร	เย	วา	ส	เย	ตต	ถ	ภิก	ชู

สรุป คำอนุโมทนาบทนี้ เป็นอุปัชชาติคาถา ผสมผสานระหว่างอุเปนทรวชิรคาถา
,อินทรวชิรคาถา, และ อุชังคป์ปยาคคาถา

๑๕) เรื่อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภุมมพิ ๒ คน ผู้ถวายมหาทานตลอด ๗ วัน มาใน
อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย เป็นกรอง ๘ บาท จำนวน ๒ คาถา ดังนี้^{๔๕}

ทุทททำ ทมหานานํ ทุทกริ กम्म กุพพตํ
อสนโต นานุกุพพนติ สตํ ธมโม ทุรณนโย
ตสมา สตยจ อสตํ นานา โหติ อโธ คติ
อสนโต นิรยํ ยนติ สนโต สคฺคปรายณฺติ

จากอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบคณะฉันทังดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			อ
	อ	อ	อ	อ	๑	๒	๒	อ			อ	อ	อ	อ	๑	๒	๑	อ
	ทุท	ท	ทำ	ท	ท	มา	นา	นํ			ทุท	ก	ริ	กม	ม	กุพ	พ	ตํ
	อ	สน	โต	นา	นุ	กุพ	พน	ติ			ส	ตํ	ธม	โม	ทุ	รณ	น	โย

(๓) อรรถกถาพระอภิธรรม พบ ๑ ครั้ง คือ เรื่อง อนุโมทนาภิกษุทายคัมภีร์อรรถกถา
อภิธรรมปิฎก ไม่ระบุนามผู้กล่าว สันนิฐานว่า น่าจะเป็นพระเถระรูปใดรูปหนึ่งรจนาขึ้น หลังจากที่ได้
ได้มีการทำสังคายนา และจารึกพระไตรปิฎกแล้ว เป็นร้อยกรอง จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้^{๔๖}

เอตตาวตา จ อมเหติ ยํ ปุณฺณํ ปสฺสํ พุ
ตํ โน เทวานุโมทนตุ สพฺพ สมฺปตฺติ สิทธิยา
ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิททุกฺขา ภยปฺปตฺตา จ นิพฺภยา
โสภปฺปตฺตา จ นิสฺโสกา เขมํ ปปโปนฺตุ ปาณิน
สพฺเพ พุทฺธา พลปฺปตฺตา ปจฺเจกานญจ ยํ พลํ
เตสํ จ ธมฺมเตเชน รกฺขํ พนฺธามิ สพฺพโส

จากคำอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบคณะฉันทังดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			อ
	อ	อ	อ	อ	๑	๒	๒	อ			อ	อ	อ	อ	๑	๒	๑	อ
	เอต	ตา	ว	ตา	จ	อม	เห	หิ			ยํ	ปุณ	ณํ	ป	สุ	ตํ	พ	หุ
	ตํ	โน	เท	วา	นุ	โม	ทน	ตุ			สพ	เพ	สม	ปต	ติ	สิท	ธิ	ยา

คำอนุโมนานี้ จัดเป็นอนุญจกฉันทัง ๘ พยางค์ ประเภทปัญญาวัดคาถา

สรุป จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบคำอนุโมนาในคัมภีร์อรรถกถา พบข้อมูล
๑๗ แห่ง มีรายละเอียดดังนี้

(๑) มีคำอนุโมนาที่เป็นร้อยกรอง (ปักษะ) ทั้งหมด จำนวน ๑๔๘ บาท รวม ๓๗
คาถา ส่วนใหญ่เป็นปัญญาวัด และอุปชาติคาถา

(๒) มีคำอนุโมนาที่เป็นร้อยแก้ว (คัษะ) ทั้งหมด ๖ เรื่อง ได้แก่เรื่อง พระมหามิตต
เถระผู้จำพรรษาอยู่ในถ้ำสกะ, พระมาลียเทวเถระผู้บำเพ็ญวิปัสสนา, พระสารีบุตรอนุโมนาแก่

^{๔๕} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓/๑๓๑.

^{๔๖} อภิ.ป.อ.(ไทย) ๗/๗/๑๕๑๙.

ภรรยานายปุ่นณะ, พระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่พระนางสุปปวาสา, พระสารีบุตรอนุโมทนาแก่บัณฑิตชาวเมืองราชคฤห์, และพระพุทธเจ้าวิปัสสิอนุโมทนาแก่นายจุลกาล

(๓) รูปแบบคำอนุโมทนานอกแบบคัมภีร์วุตโตทัย พบว่ามี ๑ เรื่อง พระปัจเจกพุทธเจ้า ๖ พระองค์อนุโมทนาแก่พระเจ้าเอกรummหาราชและพระมเหสี เฉพาะบาทที่ ๒,๓,๗, และ ๒๓

(๔) รูปแบบคำอนุโมทนาที่เป็นเวตาสยคาถา รูปแบบฉันทลักษณ์ที่เป็นมาตราพฤติ พบ ๑ เรื่อง ได้แก่ อนุโมทนาภาที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่นายโคฆาต

๒.๒ คำอนุโมทนาในสังคมไทย

ในการสืบค้นคำอนุโมทนาในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูล ๒ ลักษณะ คือหลักฐานทางโบราณคดี ได้จากจารึกบนแผ่นหินทราย และจากฐานพระพุทธรูป

ส่วนหลักฐานด้านเอกสาร ผู้วิจัยใช้หนังสือประชุมพงศาวดารภาคต่าง ๆ และหนังสือสวนมนต์สำนักต่าง ๆ โดยสามารถพรรณนาตามแหล่งข้อมูลได้ดังนี้

๒.๒.๑ คำอนุโมทนาในจารึก

จากการสืบค้นศิลาจารึกในประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำอนุโมทนาอยู่ ๘ หลัก คือ จารึกวัดสรศักดิ์, จารึกวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ, จารึกวัดศรีพันต้น, จารึกฐานพระวัดหมื่นเงินกอง, จารึกวัดวัดมหาธาตุ จังหวัดยโสธร, จารึกฐานพระพุทธรูปวัดอ่างแก้ว, จารึกวัดพระธาตุพนม, และจารึกวัดศรีคุณเมือง ซึ่งจารึกทั้งหมดเขียนเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะเนื้อหาในบทต่อไป

๒.๒.๒ คำอนุโมทนาในพงศาวดารและตำนานต่าง ๆ

ผู้วิจัยสืบค้นพงศาวดารจำนวน ๓ ฉบับ คือ พงศาวดารโยนก, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์, และตำนานบ้านตำนานเมืองจำนวน ๒๐ ฉบับ คือ ตำนานพระบริต, ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช, ตำนานเมืองสุวรรณโคฒคำ, ตำนานพระพุทธานุ, ตำนานพระสาณ, ตำราพระราชพิธีเก่า, ตำนานพระพุทธไสยาน, ตำนานพระบรมธาตุและไหว้พระไตรลักษณ์, ตำนานพระประจักษ์วันเกิด, ตำนานคณะสงฆ์, ตำนานวัดบวรนิเวศ, ตำนานพระธาตุหริภุญชัย, ตำนานพระธาตุจอมทอง, ตำนานพิธีตรุษ, ตำนานพระพุทธเจดีย์, ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ, จามเทวีวงศ์, ตำนานพระพุทธสิหิงค์, ตำนานกรุงเก่า, และตำนานพระแท่นนังคศิลาบาต

หลักฐานดังกล่าวข้างต้น พบคำอนุโมทนาเป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมด ผู้วิจัยจะนำเสนอในบทต่อไป

คาถาอนุโมทนาภาษาบาลี พบเพียงแห่งเดียวจากหลักฐานตำราพระราชพิธีเก่า เป็นร้อยกรอง ประเภทปฐยาวัต ได้แก่

(๑) เรื่อง คำอนุโมทนาจากหลักฐานตำราพระราชพิธีเก่า, ตำราพระราชพิธีเก่านี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์คำนำระบุไว้ว่า เป็นหนังสือเก่า ไม่ทราบว่ามีผู้ใดเป็นผู้แต่ง แต่มีผู้นำมาขายให้หอพระสมุดวชิรญาณ และเพื่อจะได้สนองรับสั่ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ซึ่งมีพระประสงค์ต้องการพิมพ์ประทานเป็นของชำร่วยถวายรัตนน้ำสรงกรานต์ประจำปี พ.ศ.๒๔๖๖ จึงได้คัดเลือกตำราพระราชพิธีเก่านี้ถวาย ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้มิให้สูญหาย

ก่อนคํานําของหนังสือเล่มนี้ มีคํานูโมนาเป็นภาษาบาลี จำนวน ๔ บาท ๑ คาถา
ดังนี้^{๔๗}

อิจฉิตยเจว ปโปตุ ปตถิตยจ นิรนตรํ
อนตรายา จ มา โหนตุ สัพพโสถถิ ภาวนตุ เต

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

๒																			
คณะ		ห้าม ส,น				ย					อ	ห้าม ส,น				ช			อ
	อ	อ	อ	อ	๑	๒	๒	อ			อ	อ	อ	อ	๑	๒	๑	อ	
	อิจ	ฉิ	ตย	เจ	ว	ปป	โป	ตุ			ปต	ถิ	ตย	จ	นิ	รณ	ต	ริ	
	อน	ต	รา	ยา	จ	มา	โหน	ต			สพ	พ	โสต	ถิ	ภ	วณ	ต	เต	

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น คํานูโมนาบทนี้ จัดเป็นอนุญจภูมฉันท ๘ พยางค์ ประเภท
ปฐยาวัต

๒.๒.๓ คํานูโมนาในหนังสือสวดมนต์และหนังสืออื่น

ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลคํานูโมนาในหนังสือสวดมนต์ จำนวน ๔ ฉบับ คือ หนังสือสวด
มนต์ฉบับหลวง, หนังสือมนต์พิธี ฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), หนังสือ ศาสนพิธี
เล่ม ๒, และหนังสือความทรงจำ

(๑) หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง พบคํานูโมนาจำนวน ๑๘ เรื่อง ได้แก่
อนูโมนาสัมมัญ, มงคลจักรวาลน้อย, เกณียานูโมนาคาถา, กาลทานสูตรคาถา, วิหารทานคาถา,
เทวตาทิสัททกขิณานูโมนาคาถา, เทวตาทิสมนนตคาถา, ปริตตกรรมปาฐะ, อคคปสัททสูตรคาถา,
นิติกงฺขํ, สงคหตฺถคาถา, โภชนทานานูโมนาคาถา, อาทิสสูตรคาถา, ตโรกฺขทกขณํ, สจฺจปานวิธ
ยานุรูปคาถา, วรโรปนสูตรคาถา, อิกฺขสูตรคาถา, และมนาปทายิสสูตรคาถา

๑) เรื่อง อนูโมนาสัมมัญ ยถา-สัพพิ

บทอนูโมนาสัมมัญ หมายถึง บทอนูโมนาที่ใช้ทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจง
ถือเป็นบทอนูโมนาที่นิยมใช้ให้พรก่อนบิณฑบาต อนูโมนาบทนี้ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ถือเป็น
ของเก่าที่ติดทน ดัดแปลงจากบทอนูโมนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งเดิม
เป็นคาถาอนูโมนาของพระพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า

รูปแบบคาถาอนูโมนาเป็นร้อยกรองประเภท จำนวน ๒๕ บาท ๖ คาถา
กึ่ง แบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ เป็นบทประธานขึ้น จำนวน ๒ คาถากึ่ง ตอนที่ ๒ เป็นบทรับ หรือ
สวดพร้อมกัน ๔ คาถา ดังนี้^{๔๘}

ประธานขึ้น

ยถา วาริวหา ปุรา ปริปุเรนติ สาครํ
เอวเมว อิตฺ ทินนํ เปตานํ อุกกปฺปติ

^{๔๗} ผู้แต่งอนูโมนากาถาบทนี้ได้เซ็นกำกับไว้ เข้าใจว่า น่าจะเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง
พรหมวรานุรักษ์

^{๔๘} กรณีเป็นพิธีหลวง จบยถา-สัพพิแล้ว ธรรมเนียมให้ถวายอดิเรก รับ ภาวตุ สัพพมงคล และถวาย
พระพรลา, ดู สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า ๙๖.

อิฉฉิตฺ ปตถิตํ ตุมหํ ขิปปเมว สมัชฌตฺ
 สพเพ ปุเรนตุ สงกปปา จนนฺโท ปณโรโส ยถา
 มณโฆติ รโส ยถา.

รับพร้อมกัน

สพพิติโย วิวชชนตุ สพพโรโค วินสสตุ
 มา เต ภวตฺวณตฺราโย สฺขี ฑิฆายุกุ ภว.
 สพพิติโย วิวชชนตุ สพพโรโค วินสสตุ
 มา เต ภวตฺวณตฺราโย สฺขี ฑิฆายุกุ ภว.
 สพพิติโย วิวชชนตุ สพพโรโค วินสสตุ
 มา เต ภวตฺวณตฺราโย สฺขี ฑิฆายุกุ ภว.
 อภิวาทนสลิสส นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายินโน
 จตฺตารุ ธมฺมา วฑฺฒนติ อายุ วณฺโณ สฺขํ พลํ ฯ

คาถาอนุโมทนาบทนี้ วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					○	ห้าม ส,น				ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○			○	○	○	○	๑	๒	๑	○	
	ย	ถา	วา	ริ	ว	หา	ปู	รา			ป	ริ	ปู	เรน	ติ	สา	ค	ริ	
	เอ	ว	เม	ว	อิ	โต	ทิน	น			เป	ตา	น	อุ	ป	กป	ป	ติ	

จากสรุปวิเคราะห์ คำอนุโมทนาบทนี้ จัดเป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตร

๒) เรื่อง มงคลจักรวาลน้อย

มงคลจักรวาลน้อย ไม่ทราบนามผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าแต่งโดยพระเถระ
 ชาวล้านนา เป็นประเภทวิมิดสสะ คือร้อยแก้ว (ปักษะ) ผสมร้อยกรอง (คัมภีระ) จำนวน ๑๐ บาท ๒
 คาถากึ่ง ดังนี้^{๔๔}

สพพพุธานุภาเวน สพพธมมานุภาเวน สพพสงฆานุภาเวน พุทธธรรณํ
 ธมมธรรณํ สงฆธรรณํ ตินฺนํ รตนานํ อานุกาเวน จตฺราสํติสสสสมมกขนธานุภาเวน ปิฎกตฺตยานุ
 ภาเวน ชินสาวกานุภาเวน สพเพ เต โรคา สพเพ เต ภยา สพเพ เต อนตฺรายา สพเพ เต
 อุปททวา สพเพ เต ทุนฺนิมิตฺตา สพเพ เต อวมงฺคลา วินสสนตุ อายุวฑฺฒโก ธนวฑฺฒโก
 สิริวฑฺฒโก ยสฺวฑฺฒโก พลวฑฺฒโก วณฺณวฑฺฒโก สุขวฑฺฒโก โหตุ สพพทา ฯ

ทุกขโรคภยา เวรา โสกา สตฺต จุปททวา
 อเนกา อนตฺรายาปิ วินสสนตุ จ เตชสา
 ขยสิทธิ ธนํ ลาภํ โสธติ ภากฺยํ สฺขํ พลํ
 สิริ อายุ จ วณฺโณ จ โภคํ วุฑฺฒิ จ ยสฺวา
 สत्वสฺสา จ อายุ จ ชีวสิทธิ ภวนตุ เต ฯ

^{๔๔} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า ๙๗-๙๘.

คำอนุโมทนาบทนี้ วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

(๑) ท่อนแรก เป็นรูปร้อยแก้ว (ปักษะ) จำนวน ๑๒ ประโยค รูปศัพท์ในประโยคเป็นศัพท์สมาส รูปสมาสมิตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป กระทั่งถึง ๖ คำ รูปกริยาทั้ง ๒ ประโยค ประกอบวิภัตติหมวดปัญจมี บอกความบังคับ

(๒) ท่อนที่ ๒ เป็นรูปร้อยกรอง (คัมภีร์) รูปแบบเป็นอนุญจนาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตร วิเคราะห์ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย					๐	ห้าม ส,น			ช			๐
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐		๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐
	ทุก	ข	โร	ค	ภ	ยา	เว	รา		โส	กา	สตุ	ตุ	จุ	ปทุ	ท	วา
	อ	เน	กา	อน	ต	รา	ยา	ปิ		วิ	นส	สน	ตุ	จ	เต	ช	สา

๓) เรื่อง เกณียาอนุโมทนาคาถา

เกณียาอนุโมทนาคาถา เป็นคาถาอนุโมทนาที่คัดมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าอนุโมทนาแก่เกณียชฎิล^{๕๐} จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา โดย ๒ คาถาแรกเป็นของเดิม ส่วนคาถาที่ ๓ เขียนเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ดังนี้^{๕๑}

(เดิม) อคฺคิหุตฺตํ มุขํ ยถาลา สวิตติ ฌนฺทโส มุขัง
 ราชา มุขํ มนุสฺसानํ นทีนํ สาคโร มุขํ
 นกขตฺตานํ มุขํ จนฺโท อาทิจฺโจ ตปตฺตํ มุขํ
 ปุณฺณมาภยมาภยํ สงฺฆโม เว ยชตฺตํ มุขํ ฯ
 (เพิ่ม) ภณิสฺสาม มยฺ คาถา กาลทานปฺปทีปิกา
 เอตา สุนฺนตฺตํ สกฺกจฺจํ ทายกา ปุณฺณกามิโน

๒ คาถาแรกซึ่งเป็นของเดิม ได้วิเคราะห์รูปแบบไว้แล้ว เป็นอนุญจนาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตรคาถา ส่วนคาถาที่ ๓ วิเคราะห์เพิ่มเติม ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย					๐	ห้าม ส,น			ช			๐
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐		๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐
	ภ	ณิส	สา	ม	ม	ย	คา	ถา		กา	ล	ทา	นป	ป	ที	ปิ	กา
	เอ	ตา	สุ	ณ	ต	ส	ก	จ		ทา	ย	กา	ป	ณ	กา	มิ	โน

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น แม้คาถาที่เพิ่มมาใหม่นี้ เป็นอนุญจนาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตรเหมือน ๒ คาถาแรก

^{๕๐} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๐/๘๕, ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๐๐/๓๘๖, พ.สุ.(บาลี) ๒๕/๕๗๔/๔๔๙.

^{๕๑} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), อ้างแล้ว, หน้า ๙๘.

๔) เรื่อง กาลทานสูตรคาลา

กาลทานสูตรคาลา ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^{๕๒} คำโคร่งเรื่อง พระพุทธเจ้าปรารภถึงทาน ๕ ประเภท ได้แก่ ทานที่ให้แก่มิตรที่มาสวณของตน, ทานแก่ผู้เตรียมจะไป, ทานแก่ผู้เป็นไข้, ทานในคราวเกิดทุกข์ภัย, ข้าวอย่างดีและผลไม้ใหม่ จากนั้นจึงตรัสคานานี้กับภิกษุทั้งหลาย

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ได้คัดคาลาบทนี้มาใช้เป็นบทอนุโมทนา ต่อจากเจริญมนุสโมทนาคาลา พบว่าจำนวน ๑๔ บาท ๓ คาลากิ่ง ดังนี้

กาเล ทนฺติ สปลณฺหา	วทณฺญ วีมจฺจรา
กาเลน ทินฺนํ อริเยสุ	อุชฺฌเตสุ ตาทิสฺส
วิปฺสนนฺมณา ตสฺส	วิปฺลา โหติ ทกฺขิณา
เย ตตฺถ อนุโมทนฺติ	เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺติ วา
น เตนฺ ทกฺขิณา โอนา	เตปิ ปุณฺณสฺส ภาคิโน
ตสฺมา ทเท อปฺปฏิวานจิตฺโต	ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺพลํ
ปุณฺณานิ ปโรโลกสมิ	ปตฺติภูฏา โหนฺติ ปาณินฺนติ ^{๕๓}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย					○	ห้าม ส,น			ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	กา	เล	ท	ทน	ติ	ส	ปณ	ญา		ว	ทณ	ญ	วี	ต	มจ	ฉ	รา
	กา	เล	น	ทิน	นํ	อริ	เย	สุ		อุ	ช	ญ	เต	สุ	ตา	ทิ	สุ

คำอนุโมทนานี้จัดเป็นร้อยกรองประเภทอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ รูปแบบเป็น ปัญยวตคาลา

๕) เรื่อง วิหารทานคาลา

วิหารทานคาลา เป็นบทอนุโมทนาที่คัดมาจากคัมภีร์จุลวรรค แห่งวินยปิฎก^{๕๔} เป็นบทอนุโมทนาที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ ซึ่งสร้างวิหารถวายแด่สงฆ์เป็นครั้งแรก มีจำนวน ๒๒ บาท ๕ คาลากิ่ง

สีตํ อุณฺหํ ปฐฺมิหนฺติ	ตโต วาพมิกานิ จ
สิริสเป จ มกเส	สิสิเร จาปิ วุญฺฐิโย
ตโต วาตาตโป โฆโร	สณฺหาโต ปฐฺมิทณฺติ
เลณฺตถจ สฺซตถจ	ฌายิตฺถ จ วิปสฺสิตุ
วิหารทานํ สงฺฆสฺส	อคฺคํ พุทฺเธหิ วณฺณิตํ
ตสฺมา หิ ปณฺทิตो โปโส	สมปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
วิหาเร การเย รมเม	วาเสยเตถ พหุสฺสุตเต

^{๕๒} อก.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖.

^{๕๓} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า ๙๙.

^{๕๔} วิ.จุ.(บาลี) ๗/๒๕๕/๖๑.

เตส อนนถจ ปานถจ	วตถเสนาสนานิ จ
ทเทยย อชฎเตสุ	วิปสณเนน เจตสา
เต ตสส ธมม เทเสนติ	สพพทุกขาปณฺทนี
ย โส ธมมมิธถาย	ปรินิพพาทยนาสโวติ ^{๕๕}

รูปแบบฉันทลักษณ์ได้เคยวิเคราะห์ไว้แล้ว (ดูหน้า ๒๑) คือเป็นอนุฎฐภาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทเป็นปัฐยาวัตถาคา

๖) เรื่อง เทวตาทิสททกขินานโมทนาคา

เทวตาทิสททกขินานโมทนาคา เป็นอนุโมทนาที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่สุณิธะและวัสสการะมหาอำมาตย์ ปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎก^{๕๖} และพระสุตตันตปิฎก^{๕๗} มีจำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้

ยสมี ปเทเส กปเปติ	วาส ปณฺทิตชาติโย
สีลวนเตตถ โภเชตวา	สญญเต พรหมจวโร
ยา ตตถ เทวตา อาสุ	ตาส ทกขินมาทิสเส
ตา ปุชิตา ปุชยนติ	มานิตา มานยนติ น
ตโต น อนุกมปนติ	มาตา ปุตตว โอรส
เทวตานุกมปิโต โปโส	สทา ภทรานิ ปสฺสตี ^{๕๘}

รูปแบบฉันทลักษณ์วิเคราะห์ไว้แล้ว (ดูหน้า ๑๙) คือเป็นอนุฎฐภาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทเป็นปัฐยาวัตถาคา

๗) เรื่อง เทวตาทิสมนตนาถา

เทวตาทิสมนตนาถา เป็นคาถาอนุโมทนาที่แต่งขึ้นใหม่ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่ง คัดข้อความจากรัตนสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ กล่าวคือ บาทที่ ๑,๒,๓,๔,๕ และบาทที่ ๑๖^{๕๙} ส่วนบาทที่ ๕-๗, และบาทที่ ๑๐-๑๖ สืบค้นจากบาลีพระไตรปิฎก และอรรถกถาแล้ว ไม่พบหลักฐานของคาถาดังกล่าว สันนิษฐานว่าทรงแต่งขึ้นใหม่ มีจำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา ดังนี้

ยานิธ ภูตานิ สมากตานิ
 ภูมมานิ วา ยานิ ว อนตฺลิเก
 สพเพว ภูตา สุมนา ภวนตุ
 อโถปิ สกุกจจ สุนนฺตุ ภาสิต
 สุภาสิต กิณฺจิปิ โว ภณฺมุ
 ปุณฺณเย สตุปปาทกริ อปาปี
 ธมฺมูปเทสึ อนฺการกานิ

^{๕๕} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า ๙๙.

^{๕๖} วิ.ม. (บาลี) ๕/๒๘๖/๖๑.

^{๕๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๕๓/๘๐, ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๗๖/๒๒๔.

^{๕๘} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๐.

^{๕๙} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๘/๕-๙.

ตสฺมา หิ ภูตานิ สเมนฺตฺ^{๖๐} สพฺเพ
 เมตฺตํ กโรธ มานุสฺสียา ปชาย
 ภูเตสฺสุ พาวุหํ กตมตฺติกาย
 ทิวา จ รตฺโต จ หรฺนติ เย พลี
 ปจฺโจปการํ อภิกงฺขมานา
 เต โข มนุสฺสา ตนกฺกานุกาวา
 ภูตา วิเสเสน มหิทฺธิกา จ
 อทิสฺสมานา มนุเชหิ ญฺาตา
 ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตา.^{๖๑}

จากคถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ได้ดังนี้

๑) บาทที่ ๑-๓,๖-๘,๑๐, และ ๑๒-๑๖ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์

รูปแบบ ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ยา	นี	ธ	ภู	ตา	นิ	ส	มา	ค	ตา	นิ
	ภูม	มา	นิ	วา	ยา	นิ	ว	อน	ต	ลิภ	เข

๒) บาทที่ ๔,๑๑ เป็นวังสัญญาคาถา วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ร		
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	อ	โณ	ปิ	สภ	ภจ	จ	สุ	ณน	ตุ	ภา	ลี	ตัม

๓) บาทที่ ๕ เป็นอุเปนทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	สุ	ภา	ลี	ตัม	ภิญ	จิ	ปิ	โว	ภ	ณเ	มุ

๔) บาทที่ ๙ เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

คณะ	ต			ร			ส			ช		
	๒	๒	๑	๒	๑	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑
	เมต	ตัม	ก	โร	ณ	มา	นุ	ลี	ยา	ป	ชา	ย

^{๖๐} รูปบาลีพระไตรปิฎกเป็น ภูตา นิสาเมถ

^{๖๑} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า ๑๐๑.

จากรายละเอียดการวิเคราะห์ข้างต้น สรุปว่า อนุโมทนาบทนี้รูปแบบฉันทลักษณ์ เป็นอุปชาติคาถา เพราะมีการแต่งผสมผสานกันระหว่างฉันทหลายรูปแบบ กล่าวคือ อินทรวชิรคาถา อุเปนทรวชิรคาถา วังสัณฐคาถา และฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย

๘) เรื่อง ปริตตกรณปาฐ

ปริตตกรณปาฐ เป็นบทอนุโมทนาประเภทวิมลสะ คือร้อยแก้ว ผสมร้อยกรอง ส่วนที่เป็นร้อยกรอง คัดมาจากรัตนสูตร แห่งขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ^{๖๒} ส่วนที่เป็นร้อยแก้ว แต่งเพิ่มขึ้นมาใหม่ทั้งหมด

คาถาอนุโมทนา มีรายละเอียดดังนี้

ยาวตา สดตา อปทา วา ทวิปทา วา จตุปปทา วา พหุปปทา วา, ฐปิโน วา อรุปีโน วา สยญโน วา อสยญโน วา เนวสยญโน วา, ตถาคโค เตส อคคมกขายติ อรหสมมาสมพุทโธ. เย โข พุทธะ ปสนนา อคเค เต ปสนนา, อคเค โข ปน ปสนนานัน อคโค วิปาโก.

ยงกิญจิ วิตตํ อิต วา หุํ วา
สคเคสุ วา ยํ รตนํ ปณฺตี
น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน
อิทฺมปิ พุทธะ รตนํ ปณฺตี
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

ยาวตา ฌมมตา สงขตา วา อสงขตา วา, วิราโค เตส อคคมกขายติ, ยทิทํ มทนิมมทโน ปิปาสนวินโย อาลยสมุคฺชาโต ฆญฺญปจฺเฉโท ตณฺหขโย วิราโค นิโรธो นิพพานํ. เย โข วิราจธมฺเม ปสนนา อคเค เต ปสนนา, อคเค โข ปน ปสนนานัน อคโค วิปาโก

ขยํ วิราคํ อมตํ ปณฺตี
ยทชฌนคา สกยมนฺนี สมหิโต
น เตน ฌมฺเมน สมตฺถิ กิญจิ
อิทฺมปิ ฌมฺเม รตนํ ปณฺตี
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

ยาวตา ฌมมา สงขตา, อริโย อญฺญสิคฺโก มคฺโค เตส อคคมกขายติ. เสยฺยถิทํ. สมมาทิฏฺฐิ สมมาสงกปโป, สมมาวาจา, สมมากมมนโต สมมาอาชีโว, สมมาวายาโม สมมาสติ สมมาสมาธิ. โย โข อริยมคฺคธมฺเม ปสนนา อคเค เต ปสนนา, อคเค โข ปน ปสนนานัน อคโค วิปาโก.

ยมพุทฺธเสฏฺโฐ ปวิรณฺณยํ สุจี
สมาธิมานนฺตริกญฺญมาหุ
สมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ
อิทฺมปิ ฌมฺเม รตนํ ปณฺตี
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ.

^{๖๒} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๓-๗, ๑๕/๕-๖, ๘.

ยาวตา สงฆา วา คณา วา, ตถาคตสาวกสงฆเ เตส อคคมกฺขายติ, ยทิทํ
จตตาริ ปุริสยูกานิ อภฺฐ ปุริสปุคฺคลา. เย โข สงฆे ปสนฺนา อคฺเค เต ปสนฺนา, อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ
อคฺโโค วิปาโก.

เย ปุคฺคลา อภฺฐ สตํ ปสฺสเถ
จตตาริ เอตานิ ยูกานิ โหนฺติ
เต ทกฺขิณฺเอยยา สุตฺตสฺส สาวกา
เอเตสุ ทินฺนํ มหปฺพลานิ
อิทมปิ สงฆे รตนํ ปณฺธิํ
เอเตน สจฺเจน สุตฺติ โหตุ.
เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทเพฺหน
นิกกามิโน โคตมสาสนมฺหิ
เต ปตฺติปตฺตา อมตํ วิคฺยห
ลทฺธา มุธา นิพฺพุตํ ญฺญชฺมานา
อิทมปิ สงฆे รตนํ ปณฺธิํ
เอเตน สจฺเจน สุตฺติ โหตุ.
ขณฺี ปุราณํ นวํ นตฺติ สมภวํ
วิรตฺตจิตฺตายติเก ภวสมิ
เต ชินฺพีชา อวิรุฬฺหิณฺนา
นิพฺพนฺติ อีรา ยถายมฺปทีโป
อิทมปิ สงฆे รตนํ ปณฺธิํ
เอเตน สจฺเจน สุตฺติ โหตุ.

คำอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

๑) ส่วนที่เป็นร้อยแก้ว (ปชชะ) แต่งเป็นพรรณนาโวหารเชิงเปรียบเทียบ
โดยใช้ประโยค ย-ต (ยาวตา-เตส), (เย-เต) โครงสร้างประโยคมีลักษณะคล้ายกันทั้งหมด รูปกริยา
อาขยาตใช้หมวดวิภัตติวัตตมานา ส่วนกริยาภิศักดิ์ใช้ ต ปัจจัย

๒) ส่วนที่เป็นร้อยกรอง (คัชชะ) เป็นอุปชาติคาถา แต่งผสมผสานระหว่าง
อินทรวชิรคาถา, อุเพนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, และมีฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัยบางส่วน ดัง
รายละเอียดต่อไปนี้

บาทที่ ๑,๒,๔,๕,๑๐,๑๒,๑๕-๑๗,๑๙,๒๑-๒๕,๒๗, และ ๓๐-๓๑ รูปแบบ
เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ต			ด			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ยง	กณ	จิ	วิต	ตํ	อิ	ธ	วา	หุ	รํ	วา
	สค	เค	สุ	วา	ยํ	ร	ต	นํ	ป	ณิ	ตํ

บาทที่ ๓,๖-๙,๑๔,๒๐,๒๖,๒๙, และ ๓๒-๓๓ รูปแบบเป็นอุเพนทรวชิร
คาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	น	โน	ส	ม	อ	ถ	ต	ถ	ค	เต	น

บาทที่ ๑๑,๑๘ รูปแบบเป็นอินทรวงศ์คาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ร		
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๒
	ยม	พุท	ธ	เสฏ	โฐ	ป	ริ	วณ	ณ	ยี่	สุ	จี

บาทที่ ๑๓ (ช ต ช ฆ) และบาทที่ ๒๘ (ต ต ต ร) เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ภ		
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๑	๑
	ส	มา	ธิ	นา	เต	น	ส	โม	น	วิห	ช	ติ

อนึ่ง บทอนุโมทนานี้ พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันไม่นิยมนำมาสวดอนุโมทนาเลย จึงตั้งข้อสงสัยว่า ไม่น่าจะเป็นบทอนุโมทนา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบทนี้ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ทรงนำมาเรียบเรียงไว้ในหมวดอนุโมทนา จึงยังคงไว้ตามเดิม ไม่ได้ตัดออก

๙) เรื่อง อคฺคปสาทสูตรคาถา

อคฺคปสาทสูตรคาถา เป็นคาถาที่คัดมาจากจุนที่สูตร^{๖๓} คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปารวณจันทีราชนุมาร เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พร้อมทูลถามปัญหา ครั้นแก้ปัญหาคือข้อสงสัยของจันทีราชนุมารแล้ว ก็ตรัสพระคาถานี้ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ทรงคัดมาใช้เป็นบทอนุโมทนา และใช้ตราบเท่าถึงปัจจุบัน มีจำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา ดังนี้^{๖๔}

อคฺคโต เว ปสนนํ	อคฺคํ ฌมํ วิชานตํ
อคฺเค พุทฺธํ ปสนนํ	ทกฺขิณฺเอยฺย อนุตฺตเร
อคฺเค ฌมเม ปสนนํ	วิราคุปสเม สุขเ
อคฺเค สงฺฆเม ปสนนํ	ปญฺญกฺเขตเต อนุตฺตเร
อคฺคสฺมี ทานํ ทตํ	อคฺคํ ปญฺญํ ปวชฺฌตํ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ	ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ
อคฺคสฺส ทาทา เมธาวี	อคฺคธมฺมสมาหิต
เทวญฺโตะ มนุสฺสํ สุ วา	อคฺคปตฺโต ปโมทตํ

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย						๐	ห้าม ส,น				ช			๐
		๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒				๐	๐	๐	๐	๐	๑	๒	
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐				๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐
	อค	ค	โต	เว	ป	สน	นา	น				อค	ค	ธม	ม	วิ	ชา	น	ต

^{๖๓} อก.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๓๒/๔๘.

^{๖๔} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า. ๑๐๔.

	อค	เค	พุท	ธ	ป	สน	นา	นั		ทก	จิ	ณ	เย	อ	นุ	ต	เร
--	----	----	-----	---	---	----	----	----	--	----	----	---	----	---	----	---	----

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น จัดเป็นอนุญญาณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัต

คาถา

๑๐) เรื่อง นิธิกณฺท์

นิธิกณฺท์ ประกอบด้วย ๖๖ บาท ๑๖ คาถา

คาถาอนุโมทนาบทนี้ ทรงคัดมาจากนิธิกณฺทสูตร^{๖๕} ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะทั้งหมด ไม่ได้ตัดทอน ในการอนุโมทนา นิยมใช้ในงานพุทฺพเปตพลี (ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว) และ มักจะตัดทอนสวดอนุโมทนาตั้งแต่ ยสฺส ทาเนน เป็นต้นไป เว้นแต่มีเวลามากพอ จะสวดเต็มสูตรก็ได้ รายละเอียดอนุโมทนา มีดังนี้^{๖๖}

นิธิ นิเธติ ปุริโส	คมภีเร อุทกนฺติเก
อตเถ กิจฺเจ สมฺปฺปนฺเน	อตถาย เม ภวิสฺสติ
ราชโต วา ทฺรุตฺตสฺส	โจรโต ปิฬิตฺตสฺส วา
อินฺทสฺส วา ปโมกฺขาย	ทฺพภิกฺเข อาปทาสุ วา
เอตทตถาย โลกสมฺมึ	นิธิ นาม นิธิยฺยติ
ดาวสฺสุนิหิตฺ สนฺโต	คมภีเร อุทกนฺติเก
น สพฺโพ สพฺพทา เยว	ตสฺส ตํ อุปกฺกปฺติ
นิธิ วา ฐานา จวติ	สญฺญา วาสฺส วิมฺยุหติ
นาคา วา อปนาเมนฺติ	ยกฺขา วาปิ หรฺนติ นํ
อปปิยา วาปิ ทายาทา	อุทฺธรนฺติ อปสฺสโต
ยทา ปุณฺณกฺขโย โหติ	สพฺพเมตํ วินสฺสติ
ยสฺส ทาเนน สีเลน	สญฺญเมณ ทเมณ จ
นิธิ สุนิหิตฺ โหติ	อิตถิยา ปุริสสฺส วา
เจติยมฺหิ จ สงฺฆे วา	ปฺกฺคเล อติถึสุ วา
มาตริ ปิตริ วาปิ	อโธ เชฏฐมฺหิ ภาตริ
เอโส นิธิ สุนิหิตฺ	อเชยฺโย อนุคามิโก
ปหาย คมนิเยสุ	เอตํ อาทาย คจฺจติ
อสาธารณมฺญเญสํ	อโจรหฺรณฺเ นิธิ ฯ
กยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ	โย นิธิ อนุคามิโก
เอส เทวมนุสฺसानํ	สพฺพกามทโท นิธิ
ยํ ยํ เทวภิพฺตเถนฺติ	สพฺพเมเตน ลพฺภติ
สฺวณฺณตา สฺสรตา	สฺสณฺฐานํ สฺสรูปตา
อาธิปจฺจํ ปริวาโร	สพฺพเมเตน ลพฺภติ
ปเทสฺรชฺชํ อีสฺสรียํ	จกฺกวตฺตติสฺสํ ปิยํ

^{๖๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๑-๑๓.

^{๖๖} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวตมณตฺถบัททหลวง, หน้า. ๑๐๔.

เทวราชสมบัติ ทิพเพสสุ	สพพเมเตน ลพภติ
มานุสสิกา จ สมปตติ	เทวโลเก จ ยา รติ
ยา จ นิพพานสมปตติ	สพพเมเตน ลพภติ
มิตตสมปทมาคมม	โยนิโส เจ ปยุณชโต
วิชาวิมุตติวสีภาโว	สพพเมเตน ลพภติ
ปฏิสมภิตา วิโมกขา จ	ยา จ สาวกปารมี
ปัจเจกโพธิ พุทธภูมิ	สพพเมเตน ลพภติ
เอว มหตติกา เอสา	ยทิท ปุณณสมปทา
ตสมา อีรา ปัสสนติ	ปนฺนิตา กตปุณณุตตทา

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			
	○	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	นิ	ธิ	นิ	เ	ติ	ปุ	ริ	โส			คม	ภี	เร	อุ	ท	กน	ติ	เก
	อต	เถ	กิจ	เจ	ส	มุ	ปน	เน			อต	ถา	ย	เม	ภ	วิส	ส	ติ

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุญจภูษณันท์ ๘ พยางค์
ประเภทปัฐยวัตคาถา

๑๑) เรื่อง สงคหวตถุคาถา

บทอนุโมทนา สงคหวตถุคาถา อนุโมทนามวันทรงเริ่มเปี่ยมหวัด และสังคห
สมัย ทรงคัตมาจากสิงคาสสูตร^{๖๗} ที่ชนิกาย ปาฏิวัรรค ความเดิมมีอยู่ทั้งหมด ๘ คาถากึ่ง แต่ทรงคัต
มาเพียง ๑๔ บาท ๓ คาถากึ่ง ดังนี้

ทานญจ เปยวชชฌจ	อตถจริยา จ ยา อธิ
สมานตตตา จ ฌเมสุ	ตตถ ตตถ ยถารห
เอเต โข สงคหา โลเก	รถสสานีว ยายโต
เอเต จ สงคหา นาสสุ	น มาตา ปุตตการณา
ลเถถ มานํ ปุชฺช วา	ปิตา วา ปุตตการณา
ยสมา จ สงคหา เอเต	สมเวกขณติ ปณฺชิตา
ตสมา มหตตํ ปโปปนฺติ	ปาสฺสา จ ภวนฺติ เตติ ^{๖๘}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			
	○	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	ทา	นญ	จ	เปย	ย	วช	ชฌ	จ			อต	ถ	จริ	ยา	จ	ยา	อ	ธิ
	สมา	นต	ต	ตา	จ	ฌม	เม	สุ			ตต	ถ	ตต	ถ	ย	ถา	ร	ห

^{๖๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๓/๑๖๗.

^{๖๘} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง,, หน้า. ๑๐๖.

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนابทนี้จัดเป็นอนุญญาณันท์ ๘ พยางค์
ประเภทปฐยาวัตคาถา

๑๒) เรื่อง โภชนทานานุโมทนาคาถา

อนุโมทนابทนี้ คัดมาจากโภชนสูตร^{๖๙} อังคุตตรนิกาย ปัญจกวรรค ความ
พรรณนาถึงพระพุทธเจ้าทรงแสดงอาณิสส ๕ ประการของการถวายโภชนะ จากนั้นจึงตรัสสรุปเป็น
ร้อยกรอง (คัมภีร์) จำนวน ๘ บาท คาถา ๒ ดังนี้

อายุโท พลโท ธีโร	วณณโท ปฏิภาณโท
สุขสส ธาตา เมธาวิ	สุขุ โส อธิจจติ
อายุ ทตวา พล วณณ	สุขณจ ปฏิภาณโท
ทิมาย ยสวา โหติ	ยตถ ยตถูปปชชติ ^{๗๐}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย				○	ห้าม ส,น				ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○	
	อา	ยุ	โท	พ	ล	โท	ธี	โร		วณ	ณ	โท	ป	ฐิ	ภา	ณ	โท	
	สุ	ขส	ส	ธา	ตา	เม	ธา	วี		สุ	ขั	โส	อ	ธิ	คจ	ณ	ติ	

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนابทนี้จัดเป็นอนุญญาณันท์ ๘ พยางค์
ประเภทปฐยาวัตคาถา

๑๓) เรื่อง อาทียสูตรคาถา

คาถาอนุโมทนานี้ เดิมเป็นพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่นาถปิณ
ติกเศรษฐี มาในอาทียสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^{๗๑} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ทรงคัดมา
ใช้เป็นบทอนุโมทนาของพระสงฆ์ไทย จำนวน ๑๔ บาท ๓ คาถากิ่ง ดังนี้

ภุตตา โภคา ภฎา ภจจา	วิติณณา อาปทาสู เม
อุทศคคา ทกขินา ทินนา	อโถ ปณจ พลลี กตา
อุปฏฐิตา สีลวนโต	สณญตา พรหมจารีโน
ยทตถิ โภคมิจเณย	ปณทิตโต ชรมาวาส
โส เม อตโถ อนุปปตโต	กต อนนตปิย
เอต อนุสสร มจโจ	อริยธมเม จูโต นโร
อิเฆว น ปัสสนติ	เปจจ สคเค ปโมทตีติ ^{๗๒}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

ห้าม ส,น ย ช																		
คณะ	ห้าม ส,น				ย					○	ห้าม ส,น				ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○	

^{๖๙} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖.

^{๗๐} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว), อ่างแล้ว, หน้า. ๑๐๖.

^{๗๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔.

^{๗๒} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า. ๑๐๗.

	ฤๅ	ตา	โค	คา	ภ	ภา	ภจ	จา		วิ	ติณ	ณา	อา	ป	ทา	สุ	เม
	อุท	ธค	คา	ทก	ชิ	ณา	ทิน	นา		อ	โถ	ปญ	จ	พ	ลี	ก	ตา

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์
ประเภทปัฐยาวัตคาถา

๑๔) เรื่อง ติโรกฺขทกณฺฑิ

คาถาอนุโมทนาเรื่อง ติโรกฺขทกณฺฑิ เป็นคาถาอนุโมทนาเดิมที่
พระพุทธเจ้าใช้อนุโมทนาแก่พระเจ้าพิมพิสาร เมื่อครั้งทรงถวายทานอุทิศส่วนกุศลแก่พระญาติที่
ล่วงลับไปแล้ว มาในติโรกฺขทกสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ^{๗๓} นอกจากนี้ยังพบในติโรกฺขทกเปตฺวตฺถุ
ขุททกนิกาย เปตฺวตฺถุ^{๗๔} ความอย่างเดียวกัน จำนวน ๕๒ บาท ๑๓ คาถา

คำอนุโมทนาโดยละเอียด ได้แสดงไว้แล้วหน้า ๒๗ ในที่นี้ นำมากล่าวไว้แต่
โดยย่อ ดังนี้

ติโรกฺขณฺเฐ ติณฺฐนฺติ สนิสิณฺฆาณฺเฐ จ
ทวารพาหาสุ ติณฺฐนฺติ อาคนฺตวาน สกั ฆริ
ฯลฯ

โส ญาติธมโม จ อโย นิทสฺสีโต
เปตาน ปุชา จ กตา อุฬาร
พลญจ ภิกฺขุมนุปปทินฺน
ตุเมหํ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนุปปณฺติ.^{๗๕}

วิเคราะห์รูปแบบคณะฉันท์ ดังนี้

- (๑) คาถาที่ ๑-๑๓ เป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตคาถา
- (๒) คาถาที่ ๑๓ เป็นอุปัชฌาติคาถา คือเป็นคาถาผสมผสานระหว่างอินทรวังสคาถา
(บาทที่ ๑,๔), อินทรวชิรคาถา (บาทที่ ๒), และอุเปนทรวเชียรคาถา (บาทที่ ๓)
อนึ่ง รายละเอียดวิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ได้แสดงไว้โดยละเอียดแล้ว (ดูหน้า
๒๘) ในที่นี้ แสดงเฉพาะบทสรุปเท่านั้น

๑๕) เรื่อง สจฺจปานวิธฺยานุรูปคาถา

คาถาอนุโมทนานี้ คัดมาจากแหล่งต่าง ๆ กล่าวคือ คาถาแรกคัดมาจาก
สุภาสิตสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๗๖} ความเดิมมีอยู่ทั้งหมด ๔ คาถา คัดมาเฉพาะคาถาที่ ๓,
คาถาที่ ๒ คัดมาจากวิตตสูตร^{๗๗} คัมภีร์เดียวกัน ความเดิมมีอยู่ ๒ คาถา ลักษณะเป็นปจฺจมา และ
วิสัชนาอย่าง ๑ คาถา ท่านคัดมาเฉพาะคาถาวิสัชนา ๑ คาถา ส่วน ๔ คาถาที่เหลือ คัดมาจาก

^{๗๓} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๒/๑๐-๑๑.

^{๗๔} พ.เปต. (บาลี) ๒๕/๑๔-๒๕/๑๕๓-๑๕๔.

^{๗๕} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), อ่างแล้ว, หน้า. ๑๐๗-๑๐๘.

^{๗๖} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๑๓/๒๒๘.

^{๗๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๗๓/๔๘.

อาฬวกสูตร คัมภีร์เดียวกัน ความเดิมมี ๑๒ คาถา ท่านคัดมาเพียง ๑๖ บาท ๔ คาถา รวมทั้งหมด
มี ๒๔ บาท ๖ คาถา ดังนี้^{๗๘}

สจจ เว อมตา วาจา เอส ฌโม สนนตโน
สจเจ อตเถ จ ฌเม จ อหุ สนนโต ปติฏฐิตา
สทธีธ วิตตํ ปุริสสส เสฏฐิ
ฌโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
สจจ หเว สารุตรํ รसानํ
ปณฺญาชีวีชีวิทมาหุ เสฏฐิ
สททหาโน อรหตํ ฌมํ นิพพานปตฺติยา
สุสสุสํ ลภเต ปณฺญํ อปฺมตฺโต วิจกฺขโณ
ปฏฺฐูปการี ฐูรวา อฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ
สจเจเน กิตฺติํ ปโปติ ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ
ยสเสเต จตุโร ฌมา สทฺธสส ฆรเมสฺสิโน
สจจ ฌโม ธิติ จาโค ส เว เปจฺจ น โสจติ
อิงฆ อณฺเณปิ ปุจฺฉสสุ ปุณฺณ สมณพฺรหฺมณเ
ยทิ สจจา ทมา จาคา ขนฺตยา ภฺยโยธ วิชฺชติ^{๗๙}

วิเคราะห์รูปแบบคณะฉันท์ ดังนี้

(๑) บาทที่ ๑-๔, ๙-๒๔ เป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัฐยาวัตคาถา

วิเคราะห์ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					○	ห้าม ส,น				ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○	○		○	○	๑	๒	๑	○			
	สจ	จ	เว	อ	ม	ตา	วา	จา	เอ		ส	ฌ	โม	ส	น	น	ต	โน	
	สจ	เจ	อต	เถ	จ	ฌ	เม	จ		อ	หุ	สน	โต	ป	ติฏ	ฐิ	ตา		

(๒) บาทที่ ๕-๗ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	สท	ธี	ธ	วิท	ตํ	ปุ	ริ	สส	ส	เสฏ	ฐิ
	ฌ	โม	สุ	จิณ	โณ	สุ	ข	มา	ว	หา	ติ

(๓) บาทที่ ๘ เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ม			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ปญ	ณา	ชี	วี	ชี	วิ	ต	มา	หุ	เสฏ	จิ

^{๗๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๕.

^{๗๙} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า. ๑๐๙.

กล่าวโดยสรุป อนุโมทนาบทนี้ รูปแบบฉันทลักษณ์จัดเป็นอุปชาติคาถา เพราะผสม
 สานระหว่างปฐยาวัต อินทรวชิรคาถา และฉันทนอักษณัมภีร์วุดโตทัย

๑๖) เรื่อง วนโรปนสูตร

คาถาอนุโมทนาบทนี้ ทรงคัดมาจากวนโรปนสูตร^{๘๐} สังยุตตนิกาย
 สคาถวรรค ความเดิมมีอยู่ ๓ คาถา เป็นคาถาปุจฉา ๑ คาถา และคาถาวิสัชนา ๒ คาถา คาถาที่
 คัดมาเป็นคาถาวิสัชนา จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา ดังนี้

อารามโรปา วนโรปา เย ชนา เสดุการกา
 ปปญจ อุทปานญจ เย ทนติ อุปสสย
 เตสํ ทิวา จ รตโต จ สทา ปุณญํ ปวทุตติ
 ฌมมภูฐา สีสสมปนนา เต ชนา สคฺคคามิโนติ^{๘๑}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○			○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	อา	รา	ม	โร	ปา	วน	โร	ปา			เย	ช	นา	เส	ตุ	กา	ร	กา
	ป	ปญ	จ	อุ	ท	ปา	นญ	จ			เย	ท	ทณ	ติ	อุ	ปส	ส	ย

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุภุฏฐานันท์ ๘ พยางค์
 ประเภทปฐยาวัตคาถา

๑๗) เรื่อง อภิสฺสุตตคาถา

คาถาอนุโมทนาบทนี้ ทรงคัดมาจากอภิสฺสุตตร^{๘๒} อังคุตตรนิกาย ปญจก
 นิบาต จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้

อายุ วณณํ ยสํ กิตติ สคฺคํ อจฺจจากุสินฺตํ
 รติโย ปตถยาเนน อุฬารรา อปราปฺรา
 อปฺปมาทํ ปสฺสนติ ปุณฺณกิริยาสุ ปณฺธิตา
 อปฺปมตฺโต อุโห อตฺเถ อธิคฺคณฺหาติ ปณฺธิโต
 ทิฏฺฐเฐ ฌมเม จ โย อตฺถเ โย จตฺถเ สมนฺปฺราโยโก
 อตฺถาภิสฺมยา อีโร ปณฺธิโตติ ปวฺจจตฺติติ.^{๘๓}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					ห้าม ส,น				ช			
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○			○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	อา	ยุ	วณ	ณ	ย	ส	กิต	ติ			สค	ค	อุจ	จา	กุ	ลี	น	ต

^{๘๐} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๗/๓๗.

^{๘๑} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า. ๑๑๐.

^{๘๒} อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๓/๔๔.

^{๘๓} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, หน้า. ๑๑๐.

	ร	ติ	โย	ปต	ถ	ยา	เน	น		อุ	พา	รา	อ	ป	รา	ป	รา
--	---	----	----	----	---	----	----	---	--	----	----	----	---	---	----	---	----

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุฏฐาฉันท ๘ พยางค์
ประเภทปัฐยาวัตคาถา

๑๘) เรื่อง มนาปทายีสุตตคาถา

คาถาอนุโมทนาบทนี้ ทรงคัดมาจากมนาปทายีสสูตร^{๘๔} อังคุตตรนิกาย
ปัญจกนิบาต จำนวน ๘ บาท ๒ คาถา ดังนี้

มนาปทายี ลมเต มนาปี

อคคสส ทาตา ลมเต ปุนคัค

วรสส ทาตา วรลาภี โหติ

เสฏฐนทโท เสฏฐมเปติ ฐานัน

อคคทายี วรทายี เสฏฐทายี จ โย นโร

ทิมายู ยสวา โหติ ยตถ ยตถูปปชชตีติ^{๘๕}

วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

บาทที่ ๑ เป็นอุเพนทรวชิรคาถา

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	ม	นา	ป	ทา	ยี้	ล	ภ	เต	ม	นา	ปี

บาทที่ ๒,๔ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	อค	คส	ส	ทา	ตา	ล	ภ	เต	ป	นค	คัม

บาทที่ ๓ เป็นฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ช			ต			ย			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒	๒
	ว	รส	ส	ทา	ตา	ว	ร	ลา	ภี	โห	ติ

บาทที่ ๕-๘ เป็นปัฐยาวัตคาถา วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ห้าม ส,น				ย				๐	ห้าม ส,น				ช			๐
	๐	๐	๐	๐	๑	๒	๒	๐		๐	๐	๐	๐	๑	๒	๑	๐
	อค	ค	ทา	ยี้	ว	ร	ทา	ย		เสฏ	ฐ	ทา	ยี้	จ	โย	น	โร

^{๘๔} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๔-๔๖.

^{๘๕} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), อ้างแล้ว, หน้า. ๑๑๐.

คำอนุโมทนาบทนี้ จัดเป็นอุปชาติ เพราะผสมผสานระหว่างอินทรวชิร
คาถา อุเปนทรวชิรคาถา ปฐยาวัตคาถา และฉันทนอกคัมภีร์วุดโตทัย

สรุป หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง พบคำอนุโมทนาที่เป็นร้อยกรอง (คัช
ชะ) จำนวนทั้งสิ้น ๓๗๒ บาท ๙๓ คาถา จากจำนวน ๑๘ เรื่อง ซึ่งในจำนวนนี้ เป็นร้อยกรอง (คัชชะ)
ล้วน จำนวน ๑๖ เรื่อง กร้อยแก้วผสมร้อยกรอง (วิมิสสะ) จำนวน ๒ เรื่อง

ส่วนที่เป็นร้อยกรอง (คัชชะ) จำนวน ๓๒๙ บาท ๘๒ คาถา จาก
จำนวน ๑๖ เรื่อง พบแต่งเป็นปฐยาวัตคาถา และอุปชาติคาถาเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนที่เป็นอุปชาติ
คาถา จะผสมระหว่างอินทรวชิรคาถา อุเปนทรวชิรคาถา ปฐยาวัตคาถาเป็นหลัก แต่ก็มีส่วน อินท
วังสคาถา และฉันทนอกคัมภีร์วุดโตทัยบ้างเล็กน้อย

ร้อยแก้วผสมร้อยกรอง จำนวน ๒ เรื่องที่พบ ได้แก่ อนุโมทนามงคล
จักรวาลน้อย, และเรื่องปริตตรกรณปาฐุ บทแรกแต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด ส่วนบทหลังนั้นแต่งเพิ่มเติม
เฉพาะส่วนที่เป็นร้อยแก้ว (ปชชะ)

(๒) หนังสือมนต์พิธี ฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ) พบคำอนุโมทนา
จำนวน ๑๓ เรื่อง ได้แก่ อนุโมทนาสามัญ, มงคลจักรวาลน้อย, มงคลจักรวาลน้อย (ย่อ), เกณยานุโม
ทนาคาถา, กาละทานะสูตรคาถา, จิโรกฐทะกัณฐะปัจฉิมภาค, อัคคัปปะสาทะสูตรคาถา, โภ
ชะนะทานานุโมทนาคาถา, อาฏานาฎิยะปะริตตัง (ย่อ), เทเวตาสัสสะทักขิณานุโมทนาคาถา, เท
เวตาสัมมันตะนะคาถา, อาทิสะสูตรคาถา, และ วิหาระทานะคาถา

หนังสือมนต์พิธี ฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ) ส่วนใหญ่ คัดลอกมา
จากหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง แต่ก็เลือกคัดลอกมาเพียงบางส่วน เฉพาะหรือเท่าที่ใช้เป็นประจำ
พร้อมกันนั้นก็เปลี่ยนรูปแบบการเขียน โดยการสะกดแบบไทย เพื่อสะดวกสำหรับผู้ที่ไม่ชำนาญใน
การอ่านภาษาบาลี

อนุโมทนาใดที่ซ้ำกับหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง และผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปแบบฉันท
ลักษณ์ไว้แล้ว จะไม่กล่าวซ้ำอีก คงวิเคราะห์เฉพาะส่วนที่เหลือเท่านั้น

๑) เรื่อง อนุโมทนาสามัญ ยะถา-สัพพี รูปแบบคาถาอนุโมทนาเป็นร้อย
กรอง ดังกล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง จำนวน ๒๕ บาท ๖ คาถากึ่ง แบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑
เป็นบทประธานขึ้น จำนวน ๒ คาถากึ่ง ตอนที่ ๒ เป็นบทรับ หรือสวดพร้อมกัน ๔ คาถา

เนื่องจากได้เคยกล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง ในที่นี้ จึงกล่าวแต่โดยย่อ
ดังนี้^{๘๖}

(ผู้เป็นประธานเริ่มต้น)

ยะถา วาริระหา ปุรา ปะริปุเรติ สากระรัง

ฯลฯ

จิตตาโร อัมมา วัชณันติ อายุ วัณโณ สุขัง พะลัง ฯ

^{๘๖} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวณฺโณ), **มนต์พิธี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๓๔),
หน้า. ๑๓๒.

รูปแบบอนุโมทนาบทนี้ เป็นอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ ดังกล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๔๕)

๒) มงคลจักรวาลน้อย มงคลจักรวาลน้อย ไม่ทราบนามผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าแต่งโดยพระเถระชาวล้านนา เป็นประเภทร้อยแก้ว (ปักษะ) ผสมร้อยกรอง (คัซชะ) จำนวน ๑๐ บาท ๒ คาถากิ่ง ดังนี้^{๘๗}

สัพพะพุทธานุภาวณะ สัพพะธัมมานุภาวณะ สัพพะสังฆานุภาวณะ
พุทเธระตะนัง ธัมมะระตะนัง สังฆะระตะนัง ตินณัง ระตะนัง อาณูภาวณะ จะตุราสตีสะหัส
สะธัมมิกขันธานุภาวณะ ปิฎะกัตตะยานุภาวณะ ชินะสาวะกานุภาวณะ สัพเพ เต โรคา สัพเพ
เต ภาเย สัพเพ เต อันตะรายา สัพเพ เต อุปัททวะ สัพเพ เต พุณนิมิตตา สัพเพ เต อะวะมัง
คะลา วินัสสันตุ อายุวัฑฒะโก ณะวัฑฒะโก สิริวัฑฒะโก ยะสะวัฑฒะโก พละวัฑฒะโก
วันณะวัฑฒะโก สุขะวัฑฒะโก โหตุ สัพพะทา ฯ

ทุกขะโรคะภะยา เวรา	โสกา สัตตุ จุปัททวะ
อะเนกา อันตะรายาปี	วินัสสันตุ จะ เตชะสา
ชะยะสิทธิิ ณะนัง ลาภัง	โสทธิ ภาคยัง สุขัง พะลัง
สิริ อายุ จะ วันโณ จะ	โกคัง วุฑฒิ จะ ยะสะวา
สะตะวัสสา จะ อายุ จะ	ชีวะสิทธิิ ภาวันตุ เต ฯ

คำอนุโมทนาบทนี้ วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

(๑) ท่อนแรก เป็นร้อยแก้ว (ปักษะ) จำนวน ๑๒ ประโยค รูปศัพท์ในประโยคเป็นศัพท์สมาส รูปสมาสมิตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป กระทั่งถึง ๖ คำ รูปกริยาทั้ง ๒ ประโยค ประกอบวิภัติหหมวดปัญจมี บอกความบังคับ

(๒) ท่อนที่ ๒ เป็นร้อยกรอง (คัซชะ) รูปแบบเป็นอนุญญาฉันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัต ดังได้กล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง

อนึ่ง รายละเอียดการวิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๔๖)

๓) มงคลจักรวาลน้อย (ย่อ)

มงคลจักรวาลน้อย (ย่อ) ไม่ปรากฏผู้แต่ง ความในบาทที่ ๒ เป็นต้นไป เป็นการคัดลอกในส่วนที่เป็นร้อยกรองของเดิมในสวดมนต์ฉบับหลวงมาทั้งหมด มีเพียงบาทแรกเท่านั้นที่แต่งเพิ่ม เนื้อความที่แต่งเพิ่ม ก็อาศัยสรุปคำ และสรุปความที่ปรากฏในร้อยแก้ว แล้วนำมาผูกคำตามรูปแบบฉันทลักษณ์ จากเดิม ๒ คาถากิ่ง รวมเป็น ๑๒ บาท ๓ คาถา ดังนี้^{๘๘}

ระตะนัตตะยานุภาวณะ	ระตะนัตตะยะเตชะสา
ทุกขะโรคะภะยา เวรา	โสกา สัตตุ จุปัททวะ
อะเนกา อันตะรายาปี	วินัสสันตุ อะเสสะโต
ชะยะสิทธิิ ณะนัง ลาภัง	โสทธิ ภาคยัง สุขัง พะลัง

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๓.

^{๘๘} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวันโณ), มนต์พิธี, หน้า. ๑๓๓.

สิริ อายุ จะ วัฒน จะ
สะตะวัสสา จะ อายุ จะ

โกคัง วุฑฒี จะ ยะสะวา
ชีวะสิทธิ ะวันตุ เตฯ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ห้าม ส,น				ย				บุ	○	ห้าม ส,น			ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒			○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	ระ	ตะ	นัต	ตย า	นุ	ภา	เว			น	ระ	ตะ	นัต	ตะ	ย ะ	เต	ช
	ทุก	ชะ	โร	คะ	ภ ะ	ยา	เว	รา		โส	กา	สั	ตุ	จุ	ปัท	ทะ	วา

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุสุภาฉันท ๘ พยางค์
ประเภทปฐยาวัตคาถา

๔) เกณียาอนุโมทนาคาถา จำนวน ๑๒ บาท ๓ คาถา รายละเอียด
อนุโมทนาเหมือนสวดมนต์ฉบับหลวง ดังนี้^{๘๙}

อัคคิหุตตัง มุชา ยัญญา	สาวิตติ ฉันทะโส มุขัง
ราชา มุขัง มะนุสสานัง	นะทีนัง สาคะโร มุขัง
นักขัตตานัง มุขัง จันโท	อาทิจโจ ตะปะตัง มุขัง
ปัญญะมากังขะมานานัง	สังโฆ เว ยะชะตัง มุขัง ฯ
ภะณิสสามะ มะยัง คาถา	<u>กาละทานัปปะทีปิกา</u>
เอตา สุณันตุ สักกัจจัง	ทายะกา ปุญญะกามิโน ฯ

รูปแบบเป็นอนุสุภาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
รายละเอียดกล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๔๖)

๕) อนุโมทนาคาถาที่ ๔๓ กาละทานะสุตตะคาถา จำนวน ๑๔ บาท ๓
คาถากึ่ง รายละเอียดอนุโมทนาเหมือนสวดมนต์ฉบับหลวง ดังนี้^{๙๐}

กาเล ทะทันติ สะปัญญา	วะทัญญู วิตะมัจฉะรา
กาเลนะ ทินนัง อะริเยสุ	อุชุกเตสุ ตาทิสู
วิปะสันนมะนา ตัสสะ	ปูลา โหติ ทักขิณา
เย ตัตถะ อะนุโมทันติ	เวยยาวัจจัง กะโรนติ วา
นะ เตะนะ ทักขิณา โอนา	เตปิ ปุญญัสสะ ภาคิโน
ตัสมา ทะเท อัปปะภูวานะจิตโต	ยัตถะ ทินนัง มะหัพพะลัง
ปุญญานิ ปะระโลกัสมิง	ปะติภูฐา โหนติ ปาณินันติ

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๔.

^{๙๐} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒน), มนต์พิธี, หน้า. ๑๓๔.

รูปแบบเป็นอนุฎฐานันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
รายละเอียดกล่าวแล้วในสวตมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๔๗)

๖) ทิโรกษทะกัณทปะจฉิมภาค จำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา

ทิโรกษทะกัณทปะจฉิมภาค เป็นการตัดทอนเอา ๔ คาถาสุดท้าย เข้าใจว่า
น่าจะมีจุดประสงค์เพื่อให้สั้น และกระชับลง เพราะในสวตมนต์ฉบับหลวงใช้เต็มสูตร รูปแบบฉันท
ลักษณ์ยังคงเดิมทุกประการ เพราะไม่มีการแก้ไขใด ๆ รายละเอียดตอนุโมทนา ดังนี้^{๙๑}

อะหาสิ เม	อะกาสิ เม	ญาติมิตตา สะขา จะ เม
เปตานัง ทักขิณัง ทักขา		ปุพเพ กะตะมะนุสสะรัง
นะ หิ รุณณัง วา โสโก วา		ยา วัณฺณยา ปะริเทวะนา
นะ ตัง เปตานะมัตถายะ		เอวัง ติฏฐันติ ญาตะโย
อะยฺยจะ โข ทักขิณา ทินนา		สังฆัมหิ สุปะติฏฐิตา
ทีฆะรัตตัง หิตายยัสสะ		ฐานโส อูปะกัปปะติ
โส ญาติธัมโม จะ อะยัง นิทสสีโต		
เปตานะ ปุชา จะ กะตา อุฬารา		
พะลัณฺจะ ภิกขุณะมะนุปะปะทินนัง		
ตุมเหหิ ปุณฺณัง ปะสุตัง อะนัปปะกันติ ฯ		

อนุโมทนาบทนี้ ๓ คาถาแรก รูปแบบเป็นอนุฎฐานันท์ ๘ พยางค์
ประเภทปฐยาวัตคาถา ส่วนคาถาสุดท้าย (บาทที่ ๑๓-๑๖) เป็นอุปะชาติคาถา ดังรายละเอียดกล่าว
แล้วในอนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (ดูหน้า ๒๘)

๗) อัคคัปปะสาทะสุตตะคาถา รายละเอียดตอนุโมทนาเหมือนสวตมนต์
ฉบับหลวง ดังนี้^{๙๒}

อัคคะโต เว ปะสันนัง	อัคคัง ธัมมัง วิชานะตัง
อัคเค พุทธะ ปะสันนัง	ทักขิณเย อะนุตตะเร
อัคเค ธัมเม ปะสันนัง	วิราคุปะสะเม สุขะ
อัคเค สังฆะ ปะสันนัง	ปุณฺณักเขตเต อะนุตตะเร
อัคคัสมิท ทานัง ทะทะตัง	อัคคัง ปุณฺณัง ปะวัฑฒะติ
อัคคัง อายุ จะ วัณฺโณ จะ	ยะโส กิตติ สุขัง พะลัง
อัคคัสสะ ทาทา เมธาวิ	อัคคะธัมมะสะมาหิโต
เทวะภูโต มะนุสโส วา	อัคคัปปัตโต ปะโมหะตติ ฯ

รูปแบบเป็นอนุฎฐานันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
รายละเอียดกล่าวแล้วในสวตมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๕๓)

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๓.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๕.

๘) โภชนะทานานุโมทนาคาถา รายละเอียดอนุโมทนาเหมือนสวดมนต์ฉบับหลวง ดังนี้^{๙๓}

อายุโท พะละโท อีโร	วันณะโท ปะฏิภาณะโท
สุขัสสะ ทาทา เมธาวี	สุขัง โส อะธิกัจจะติ
อายุง ทัตถวา พะลัง วันณัง	สุขัญจะ ปะฏิภาณะโท
ทิมายู ยะสะวา โหติ	ยัตถะ ยัตถูปะปัชเชตติ ๑

รูปแบบเป็นอนุญจกัณฐ์ ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดังรายละเอียดกล่าวแล้วในสวดมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๕๖)

๙) อาณานาฎิยะปริตตั้ง (ย่อ)

บทอนุโมทนาอาณานาฎิยะปริตตั้ง (ย่อ) ในสวดมนต์ฉบับหลวงไม่มีเข้าใจว่าตัด แต่ง เพิ่มขึ้นมาภายหลัง โดยอาศัยแนวของเดิมที่มีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาผสมกัน^{๙๔}

อนึ่ง อาณานาฎิยะปริตตั้ง ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ ฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ) นั้น ท่านคัดมาจากอาณานาฎิยสูตรเพียง ๖ คาถาแรกเท่านั้น ที่เหลือนอกจากนั้น ไม่มีอยู่ในพระสูตรเลย เข้าใจว่าแต่งเพิ่มทีหลัง (แต่ไม่ทราบว่าผู้ใดเป็นผู้แต่ง และแต่งขึ้นเมื่อใด) คำว่า “ย่อ” ในอนุโมทนาบทนี้ จึงเป็นย่อจากส่วนที่แต่งขึ้นมาใหม่ ไม่ใช่ย่อจากพระสูตรที่มีอยู่เดิมในคัมภีร์

รายละเอียดอนุโมทนาดังนี้^{๙๕}

สัพพะโรคะวินิมุตโต	สัพพะสันตปาปะวัชชีโต
สัพพะเวระมะตักกันโต	นิพพุโต จะ ตวัง ภาวะะ ๑
สัพพัตติโย วิวัชชันตุ	สัพพะโรโค วินัสสะตุ
มา เต ภาวัตวันตะราโย	สุขี ทิมายูโก ภาวะะ
อะภิวาทะนะสัสสสะ	นิจัจจ วุฑฒาปะจายีโน
จัตตาโร ธัมมา วฑฒันติ	อายุ วันณโณ สุขัง พะลัง ๑

^{๙๓} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), มนต์พิธี, หน้า. ๑๓๕.

^{๙๔} เช่น ขุททกนิกาย อปทาน, ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา มีคำกล่าว

สพพิติโย วิวัชชันตุ	โสโก โรโค วิวัชชันตุ
มา เต ภวตวันตะราโย	มุสส ขิปป โภธิมุตตม ๑ ดู. ขุ.อป. (บาลี)

๓๓/๑๗๙/, ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๑/๕๐.

อรรถกถาธรรมบท มีคำกล่าว

อภิวาทนสัสสส	นิจัจจ วุฑฒาปะจายีโน
จัตตาโร ธมมา วฑฒันติ	อายุ วณโณ สุขัง พล ๑ ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/

๖๙๗.

^{๙๕} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), มนต์พิธี, หน้า. ๑๓๖.

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น			ย					○	ห้าม ส,น			ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○		○	○	○	○	๑	๒	๑	○
	สัพ	พะ	โร	คะ	วิ	นิ	มุต	โต		สัพ	พะ	สัน	ตา	ปะ	วัช	ชี	โต
	สัพ	พะ	เว	ระ	มะ	ติก	กัณ	โต		นิพ	พุ	โต	จะ	ตุ	วัง	กะ	วะ

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุญสุภาฉันท ๘ พยางค์
ประเภทปฐยาวัตคาถา

๑๐) เทเวตาทิสสะทักษิณานุโมทนาคาถา รายละเอียด และรูปแบบ
คณะฉันทเหมือนบทอนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (ดูหน้า ๑๙) ดังนี้^{๙๖}

ยัสมิณ ปะเทเส กัปปเปติ วาสัง ปันจิตะชาติโย
สีละวันเตตถะ โภเชตวา สัณญะเต พรหมะจารีโน
ยา ตัตถะ เทเวตา อาสุง ตาสัง ทักขิณะมาทิสะ
ตา ปุชิตา ปุชะยันติ มานิตา มานะยันติ นัง
ตะโต นัง อะนุกัมปันติ มาตา ปุตตังวะ โอระสัง
เทเวตานุกัมปิโต โปโส สะทา ภัทรานิ ปัสสะติ ฯ

รูปแบบเป็นอนุญสุภาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
รายละเอียดกล่าวไว้ในบทอนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (ดูหน้า ๑๙)

๑๑) เทเวตาทิสัมมันตนะคาถา รายละเอียด และรูปแบบคณะฉันท
เหมือนสวตมณฑลปัปหลวง ดังนี้^{๙๗}

ยานิธะ ภูตานิ สะมาคะตานิ
ภุมมานิ วา ยานิ วะ อันตะลิกเข
สัพเพ วะ ภูตา สุมะนา ภาวันตุ
อะโถปิ สักกัจจะ สุนันตุ ภาสีตัง
สุภาสีตัง กิณฺณิปี โว ภาณเมมุ
ปัญญะ สะตูปาทะกะรัง อะปาปัง
ธัมมุปะเทสัง อะนุการะกานัง
ตัสมา ทิ ภูตานิ สะเมนตุ สัพเพ
เมตตัง กะโรละ มานุสิยา ปะชายะ
ภูเตสุ พาฬัง กะตะกัตติกาเย
ทิวา จะ รัตโต จะ หารันติ เย พะลิง
ปัจโจปะการัง อะภิกังขะมานา
เต โข มะนุสสา ตะนุกานุภาวา

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๖.

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๗.

ภูตา วิเสเสนะ มะหิทธิกา จะ
 อะทิสสะมานา มะนุเชหิ ภูตา
 ตัสมา หิ เน รักษะละ อัมปะมัตตา ฯ

อนุโมทนาบทนี้รูปแบบฉันทลักษณ์ เป็นอุปชาติคาถา มีการแต่งผสมผสาน
 กันระหว่างฉันทหลายรูปแบบ กล่าวคือ อินทรวชิรคาถา อุเปนทรวชิรคาถา วังสัณฐคาถา และฉันท
 นอกคัมภีร์วุตโตทัย ดังได้วิเคราะห์รายละเอียดไว้ในสวคมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๔๙)

๑๒) อาทียะสุตตะคาถา รายละเอียด และรูปแบบคณะฉันทเหมือนสวค
 มนต์ฉบับหลวง ดังนี้^{๙๘}

ภูตตา โภคา ภัจจา	วิติณณา อาปะทาสุ เม
อุทธัคคา ทักขินา ทินนา	อะโถ ปญจะ พะลี กะตา
อุปปุฐิตา สีละวันโต	สัณญะตา พรหมะจาริโน
ยะทัตถัง โภคะมิจเฉยยะ	ปณทิตโต ฆะระมาเวสัง
โส เม อัตโถ อะนุปปัตโต	กะตัง อะนะนุตาปิยัง
เอตัง อะนุสสะรัง มัจโจ	อะริยะธัมเม ฐิตो นะโร
อิธะวะ นัง ปะสังสันติ	เปจจะ สัคเค ปะโมทะตติ ฯ

รูปแบบเป็นอนุสุทธาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
 รายละเอียดกล่าวไว้ในสวคมนต์ฉบับหลวง (ดูหน้า ๕๗)

๑๓) วิหาระทานะคาถา รายละเอียด และรูปแบบคณะฉันทเหมือนสวค
 มนต์ฉบับหลวง ดังนี้^{๙๙}

สีตัง อุณห์ ปะภูหันทิ	ตะโต วาพะมิกานิ จะ
สิริงสะเป จะ มะกะเส	สีสิเร จาปี วุญฐิโย
ตะโต วาตาตะโป โฆโร	สัณฺหาโต ปะภูหิญญะติ
เลนตถัญจะ สุขัตถัญจะ	ฌายิตุง จะ วิปัสสิตุง
วิหาระทานัง สังฆัสสะ	อัครัง พุทธะเหหิ วัณณัง
ตัสมา หิ ปณทิตโต โปโส	สัมปัสสัง อตถะมัตตะโน
วิหาเร การะเย รัมเม	วาสะเยตถะ พะหุสสุเต
เตสัง อัมมัญจะ ปาณญะ	วัตถะเสนะสนานิ จะ
ทะเทยยะ อุชฺฐเตสุ	วิปะสันเนนะ เจตะสา
เต ตัสสะ ธัมมัง เทเสนติ	สัพพะทุกขาปะนุหะนัง
ยัง โส ธัมมะมิธัญญายะ	ปะรินิพพาตยะนาสะโวติ ฯ

รูปแบบเป็นอนุสุทธาฉันท ๘ พยางค์ ประเภทปฐยาวัตคาถา ดัง
 รายละเอียดกล่าวไว้ในบทอนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (ดูหน้า ๒๑)

^{๙๘} พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ), มนต์พิธี, หน้า. ๑๓๘.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า. ๑๓๘.

สรุป

๑. คำอนุโมทนาที่พบในมนต์พิธีฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒนโณ) ส่วนใหญ่คัดมาจากหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง มีเพียง ๒ เรื่องเท่านั้น ที่ไม่พบในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ได้แก่ มงคลจักรวาลน้อย (ย่อ), อาณานัญญะปริตตั้ง (ย่อ)

๒. รูปแบบการเขียนมีข้อแตกต่างจากหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง กล่าวคือมีการสะกดคำแบบไทย เข้าใจว่า เพื่อสะดวกในการอ่านสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการเขียนในรูปแบบเดิม

๓. รูปแบบฉันทลักษณ์ ยังคงเป็นปัฐยาวัตร และอุปชาติคาถาตามรูปเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง แม้จะมีการสมาคำบ้าง ก็ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

(๓) หนังสือศาสนพิธี เล่ม ๒

ไม่พบรูปคาถาอนุโมทนา พบเพียงความเป็นมา ทำเนียบ และพิธีอนุโมทนาในการกรณีต่าง ๆ โดยระบุไว้ว่า การอนุมนานั้นเป็นธรรมเนียมของพระภิกษุสามเณร เมื่อได้รับปัจจัยลาก จะเป็นภัตตาหาร หรือทานวัตถุใด ๆ ก็ตาม ต้องทำพิธีอนุโมทนา ไม่ว่าจะได้รับรูปเดียวหรือหลายรูปรวมกันก็ตาม ต้องอนุโมทนาทุกคราว จะเว้นเสียมิได้ ถือว่าผิดพระพุทธานุญาต ต่างแต่ว่าอนุโมทนาต่อหน้า ทายกทายิกานั้น หรืออนุโมทนาลับหลังเท่านั้น ธรรมเนียมนี้มีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ๑๐๐

หนังสือเล่มนี้ ได้วางธรรมเนียมการอนุโมทนาไว้เพื่อเป็นแบบแผนสำหรับพระภิกษุสามเณรถือปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยกำหนดวิธีการอนุโมทนาไว้ ๒ อย่างเรียกว่า สามัญญอนุโมทนา และ วิเสสอนุโมทนา

สามัญญอนุโมทนาคืออนุโมทนาปกติ ใช้อนุโมทนาทั่วไป ไม่ว่างานใดก็ใช้อย่างนั้น กำหนดไว้เพียง ๒ บทคือ ยถา-สัพพี, ภาวะตุ สัพพะมังคลัง นอกจากสองบทนี้แล้ว ถือเป็นวิเสสอนุโมทนา โดยวิเสสอนุมนานี้จะใช้สวดแทรกเพิ่มเติมเข้ามาหลัง ยถา-สัพพี จบแล้ว ซึ่งหัวหน้า หรือประธานสงฆ์จะเลือกเนื้อหาอนุโมทนาที่เหมาะสมกับงานนั้น ๆ มีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้^{๑๐๐}

ก) อนุโมทนาอาหารบิณฑบาตทั่วไป นิยมใช้บท โภชนทานานุโมทนาคาถา อายุโท พลโท ธีโร... บางที่ใช้บท มงคลจักรวาลน้อย ทั้งบทขึ้น สัพพพุทธานุภาเวน... หรือดัดขึ้นตั้งแต่รัตนตยานุภาเวน รัตนตยเตชสา ทุกขโรคภยา เวรา... ก็มี สำหรับบทมงคลจักรวาลน้อยนี้ ใช้เป็นวิเสสอนุโมทนาทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะงานใด ๆ แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าพึงพิจารณาใช้

ข) อนุโมทนาวิหารทาน คือ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ โรงเรียน กุฏิเสนาสนะที่อยู่อาศัยของสงฆ์ รวมทั้งเครื่องเสนาสนะมี เติง ตู โตะ แก้ว เป็นต้นด้วย ซึ่งทายกทายิกาสร้างถวายในวัด ตลอดถึงอนุโมทนา การสร้างวัดทั้งวัดถวายสงฆ์ จะอนุโมทนาในคราวถวาย หรือในคราวฉลองก็ตาม นิยมใช้บท วิหารทานคาถา สัตถุ อญหิ ปฏินทิต...

ค) อนุโมทนาการสร้างบุญวัตถุสถาน หรือถาวรวัตถุส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น พระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ ช่อฟ้า ใบระกา และหนังสือ ธรรมวินัยถวายวัด ตลอดถึงที่บรรจุอัฐิ

^{๑๐๐} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๘๙.

^{๑๐๑} กรมการศาสนา, ศาสนพิธี เล่ม ๒, หน้า ๙๐-๙๓.

และฉาปนสถานเป็นต้น จะอนุโมทนาในการถวาย หรือในการฉลองวัตถุตั้งกล่าวนั้นก็ตามนิยมใช้บท **อัคคัปปสาทสูตร อคฺคโต เว ปสนฺนํ...** หรือบท **นิธิกัณฺทสูตร** ทั้งสูตร ขึ้น **นิธิ นิโรติ ปุริโส...** หรืออย่างย่อตัดขึ้นตั้งแต่ **ยสฺส ทาเนน สีเลน...** เป็นต้นไปก็ได้ เฉพาะบท **อัคคัปปสาทสูตร** บางท่านนิยมใช้ในการอนุโมทนางานทำบุญทั่วไปที่ไม่จำกัด ว่าทำบุญอะไรโดยเฉพาะ เช่น ทำบุญเลี้ยงพระ สอบปริยัติธรรมในวัดเป็นต้นก็มี ทั้งนี้แล้วแต่จะพิจารณาใช้โดยควร

บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะกาล ส่วนมากเกี่ยวข้องกับกาลทานโดยเฉพาะคือ ในกาลที่ท่ายกทายิกาถวายผ้าอาบน้ำฝน ผ้าวัสสาวาสีกตักบาตรน้ำผึ้ง ถวายผ้าอัจเจกจีวร และผ้ากฐิน เหล่านี้ นิยมใช้บท **กาลทานสูตรตคฺคา กาเล ททฺหนฺติ สปลฺลญา...** แต่ถ้ากาลทานดังกล่าวนี้เป็นของหลวงเช่นในการพระราชทานกฐินเป็นต้น ระเบียบถวายอนุโมทนา ทั้งบทสามัญ และบทพิเศษ มีนิยมนดังนี้

ก) ตั้งพัดพร้อม หัวหน้าสงฆ์ว่าบท **ยถา...**

ข) รูปที่ ๒ นำว่าบท **สพฺพัตติโย...** พร้อมกัน

ค) หัวหน้าสงฆ์ว่านำเฉพาะรูปเดียวด้วยบท **เกณียานุโมทนาคาคา อคฺคิ หุตฺตํ มฺหาอณฺญา...**

ฌ) รูปที่ ๒ นำรับ **กาลทานสูตรตคฺคา กาเล ททฺหนฺติ สปลฺลญา...** พร้อมกัน

ง) หัวหน้าสงฆ์ ถวายอดิเรก ตามธรรมเนียม

จ) รูปที่ ๒ นำรับ **ภาวตุ สพฺพมฺงคล...** พร้อมกัน

ส่วนบทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมเฉพาะเรื่อง มีหลายเรื่องด้วยกันดังต่อไปนี้

ก) **อนุโมทนาในงานทำบุญปีตามที่เคยทำเป็นประจำทุกปี** นิยมใช้บทอาทิตยสูตรคาคา ฤตฺตา โภคา ภตา ภจฺจา...

ข) **อนุโมทนาในการทำบุญอายุใหญ่** สวดนพเคราะห์ มีพิธีโห่บูชาเทวดาและในพระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร ในงานพระราชพิธีฉัตรมงคล และในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา นิยมใช้บทเทวดาที่สถักขิณานุโมทนาคาคา ยสฺมี ปเทเส กปฺเปติ... และบทเทวดาภิสมันตนคาคา ยานิธ ภูตานิ สมากตานิ...ต่อกัน ถ้าในงาน หรือในพระราชพิธีนั้น มีน้ำมนต์ตั้งเทียนไว้ เพื่อให้ทำน้ำพระพุทธรณ์ต้ออีกนิยมสวดบท **ปริตตกรณปาฐะ ยาวตา สตฺตา...**สำหรับทำน้ำมนต์ ต่อจากบท **เทวดาภิสมันตนคาคา** ด้วย

ค) **อนุโมทนาในงานทำบุญอายุครบรอบปีธรรมดา** นิยมใช้บท **โส อตฺถลทฺโธ...** สำหรับชาย หรือ **สา อตฺถลทฺธา...** สำหรับหญิง แล้ว ต่อด้วยบทมงคลจักรวาลน้อย

ฌ) **อนุโมทนาในงานบรรพชาอุปสมบท** หรืองานฉลองพระบวชใหม่รูปเดียวใช้ **โส อตฺถลทฺโธ...** หลายรูปใช้ **เต อตฺถลทฺธา...** บทเดียว

ง) **อนุโมทนาในงานมงคลสมรส** นิยมใช้บท **โส อตฺถลทฺโธ...** บท **สา อตฺถลทฺธา...** และบท **เต อตฺถลทฺธา...** ควบกันทั้ง ๓ บท กับต่อท้ายด้วยบทมงคลจักรวาลน้อย

จ) **อนุโมทนาในงานแจกประกาศนียบัตร** เป็นต้น ซึ่งร่วมกันหลายคนนิยมใช้บท **เต อตฺถลทฺธา...** ต่อท้ายด้วยบทมงคลจักรวาลน้อย

ฉ) **อนุโมทนาในงานอวมงคลเกี่ยวกับศพ** มีนิยมใช้บท **ติโรกฺขทกัณฺท์**แตกต่างกัน คือถ้าในงานบุญหน้าศพทุกกรณี ขึ้น **อทาสิ เม อกาสิ เม...**ถ้าในงานทำบุญอุทิศทุกกรณี ขึ้น **อณฺ**

จ โข ทกขิณา ทินนา...ถ้าในงานทำบุญ บุพเพตพลีสถาน เช่นในวันสารท เป็นต้น มักใช้สวดเต็ม ขึ้น
ติโรกขเทสุ ติฏฐนติ... หรือจะย่อขึ้น อยญจโข ทกขิณา ทินนา... ก็ได้

สำหรับการถวายทานอื่นๆ นอกจากที่ระบุเฉพาะทาน เฉพาะกาลและเฉพาะเรื่องนี้
บทวิสสุตอนุโมทนา ถ้าจะใช้ด้วย มักใช้บทมงคลจักรวาลน้อยกันเป็นพื้นจะใช้บทใดนอกเหนือจากที่
กล่าวนี้ ผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในงานนั้น ๆ พึงพิจารณานำสวดตามสมควร

สรุป

๑. หนังสือศาสนพิธี ไม่ได้มุ่งเนื้อหารายละเอียดของคำอนุโมทนา หากแต่มุ่งวาง
กฎเกณฑ์ หรือแบบแผนสำหรับการอนุโมทนาเท่านั้น ส่วนที่ว่าด้วยอนุโมทนาวิธี จึงไม่มีคำถา
อนุโมทนา

๒. คำอนุโมทนาที่กล่าวถึงในศาสนาพิธี มีอยู่ในแล้วในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง
และมนต์พิธีที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในการกล่าวถึง จึงระบุแค่คำขึ้นต้น ส่วนเนื้อหาที่เหลือก็ละเอาไว้ใน
ฐานะรู้กันเป็นส่วนมากแล้ว

(๔) หนังสือความทรงจำ

๑) เรื่อง สุขาภิยาจะนะคาถา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมฬี
โลกยาราม (ต่อมาได้มาครองวัดมหาธาตุ และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะกลาง) แต่งถวายพระพร
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จุดประสงค์ของการแต่งเพื่อต้องการอนุโมทนา และยกย่อง
ในคุณธรรมที่พระองค์ไม่พยายาบทเมื่อครั้งมีปัญหาโต้แย้งการแปลพระปริยัติธรรม จำนวน ๔๐ บาท
๑๐ คาถา ดังนี้

ยัง ยัง เทวะมนุสสานัง	มังคะลัตถายะ ภาสิตัง
ตัสสะ ตัสสาณภาเวนะ	โหดุ ราชะกุละ สุขัง
เย เย อารักชะกา เทวา	ตัตถะ ตัตถาธิวาสโน
อิมินา ธัมมะทานะนะ	สัพเพ โหนดุ ปุชิตา
สะทา ภัทธานิ ปัสสันตุ	สุขิตา โหนดุ นิพพะยา
อัปปะมัตตา จะ อัมहेสุ	สัพเพ รักขันตุ โน สะทา
ยัญจะ โน ภาสะมานะหิ	กุสะลัง ปะสุตัง พะหุง
ตันโน เทวานุโมทนตุ	จิรัง ติฏฐะตุ สาตะตัง
เย วา ชะลาพุชัณทะชา	สังเสทะโขปะปาติกา
อะเวรา โหนดุ สัพเพ เต	อะนัฆา นิรุปะทะวา
ปัสสันตุ อะนะวัชชานิ	มา จะ สาวัชชะมาคะมา
จิรัง ติฏฐะตุ โลกัสมีง	สัมมาสัมพุททะสาสนัง
ทัสเสนตัง โสตะวันตุนัง	มัคคัง สัตตะวิสุทติยา
ยาวะ พุทโธติ นามัมปี	โลกะเชฏฐัสสะ สัตถโน
สัมมาเทสิตะธัมมัสสะ	ปวัตตะติ มะเหลโน
ปะสันนา โหนดุ สัพเพปิ	ปาณโน พุททะสาสะเน
สัมมา ธารัง ปะเวจฉันโต	กาเล เทโว ปะวัสสะตุ

วุฒติภาวายะ สัตตานัง
 มาตา ปิตา จะ อัคระชัง
 เอวัง ธัมเมนะ ราชาโน

สะมิทัง เนตุ เมทะนิง
 นิจจัง รักขันติ ปุตตะกัง
 ปะชัง รักขันตุ สัพพะทา^{๑๐๒}

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

คณะ	ห้าม ส,น				ย				ช			
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○	○	○	○	○
	ยัง	ยัง	เท	วะ	มะ	นุส	สา	นัง	มัง	คะ	ลัต	ธ
	ตัส	สะ	ตัส	สา	นุ	ภา	เว	น	โห	ตุ	รา	ชะ

จากรูปวิเคราะห์ข้างต้น อนุโมทนาบทนี้จัดเป็นอนุญญาฉานท์ ๘ พยางค์
 ประเภทปฐยาวัตคาถา

อนึ่ง คาถานี้ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้
 พระสงฆ์สวดท่ายพระปริต และยังสวดมาตราบเท่าทุกวันนี้

๒) เรื่อง คาถาพระราชทานพรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์พระราชทานแต่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งยังทรง
 เป็นพระกุมาร จำนวน ๑๖ บาท ๔ คาถา ดังนี้

สุชี อัย โหตุ สทา กุมาโร
 นามเน โส ติสสวโร กุมาโร
 อายุญจ วณณญจ สุขพพลญจ
 ดิถุญจ ปญญญจ ปฎิภาณญจ
 ลทฐา ยสสสี สุขตม มหิทธิ
 ปโหตุ สพพตถ จิรํ สุชีวี
 กุลญจ รกฺเขถ สมารจญจ
 สพเพ สตตฺตฺติ หยํ ลเมถ

สุชี ทีฆายุโก โหตุ ปุตโต ติสสรวุหโย
 กุมาโร ชุมปุตโตยอิทธิมา โหตุ สพพทา
 พุทฺโธ ธมโม จ สงโฆ จ อิจฺเจตํ รตนตตยํ
 ตสฺสาปิ สรณํ โหตุ สมมา รกฺขตุ นํ สทา ฯ

คาถาอนุโมทนาข้างต้น วิเคราะห์รูปแบบฉันทลักษณ์ ดังนี้

^{๑๐๒} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (พิมพ์ในงานครบรอบวันสิ้นพระชนม์ ๓ ปี ๑
 ธันวาคม ๒๔๘๙), หน้า ๖๖.

บาทที่ ๑,๖ และ ๗ เป็นอนุเพนทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

คณะ	ช			ต			ช			ค	ค
	๑	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	สุ	ชี	อ	ยี่	โห	ตุ	ส	ทา	กุ	มา	โร

บาทที่ ๒-๕ เป็นอินทรวชิรคาถา วิเคราะห์รูปแบบดังนี้

คณะ	ต			ต			ช			ค	ค
	๒	๒	๑	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒
	นา	เม	น	โส	ติส	ส	ว	โร	กุ	มา	โร

บาทที่ ๘ เป็นรูปแบบฉันทลักษณ์นอกคัมภีร์วุตโตทัย วิเคราะห์ดังนี้

คณะ	ม						ร			ค	ค
	๒	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๑	๒	๒	๒
	สพ	เพ	สตุ	ตุ	หิ	ช	ยี่	ล	เภา	ถ	

บาทที่ ๙-๑๖ รูปแบบเป็นอนุสุภาณันท์ ๘ พยางค์ ประเภทปัญญาวัดคาถา วิเคราะห์ ดังนี้

คณะ		ห้าม ส,น				ย					○	ห้าม ส,น				ช			○
	○	○	○	○	๑	๒	๒	○	○		○	○	○	๑	๒	๑	○		
	สุ	ชี	ที	ฆา	ยุ	โก	โห	ตุ	ปุต		โต	ติส	ส	ว	รว	ห	โย		
	ก	มา	โร	ช	ม	ปุต	โต	ยี่	อิท		ธิ	มา	โห	ตุ	สพ	พ	ทา		

สรุป รูปแบบอนุโมทนาที่พบในหนังสือความทรงจำ ถือว่าแต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด และเนื่องจากการแต่งมีจุดประสงค์เฉพาะบุคคล ปัจจุบันจึงไม่นิยมนำมาสวดอนุโมทนาทั่วไป คงมีเพียงอนุโมทนาเรื่อง สุขาภียาจะนะคาถา เท่านั้นที่ยังมีการใช้อยู่ ก็แต่ไม่ใช่ในฐานะบทอนุโมทนา หากแต่ถูกผนวกเข้าไว้ท้ายพระปริตรเท่านั้น

๒.๓ สรุปท้ายบท

จากการศึกษารูปแบบของคำอนุโมทนาในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งในส่วน ของคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระ สุตตันตปิฎก คัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก, คำอนุโมทนาที่ ใช้ในสังคมไทย ใช้ข้อมูลจากจารึก พงศาวดาร ตำนาน สวดมนต์ฉบับหลวง มนต์พิธี ศาสนพิธี และ หนังสืออื่น ๆ พบรูปแบบอนุโมทนาภาสรูปได้ดังนี้

อนุโมทนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา รูปแบบอนุโมทนาพบ ๒ รูปแบบ คือรูปแบบที่เป็น ร้อยกรอง (ปद्य) และรูปแบบที่เป็นร้อยแก้ว (คหะ)

รูปแบบกร้อยแก้ว มักผูกประโยคสั้น ๆ และมักพบในคัมภีร์อรรถกถาเป็นส่วนใหญ่ และมีจำนวนไม่มาก คือมีเพียง ๖ เรื่องเท่านั้น ส่วนที่พบในคัมภีร์พระไตรปิฎกพบเพียงแห่งเดียว คือพระวินัยปิฎก ซึ่งไม่เกี่ยวกับคำอนุโมทนาทาน

ส่วนที่เป็นร้อยกรอง รูปแบบฉันทลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นอนุสสุภฉันท ประเภตปฐยาวัต และอุปชาติคาถา เป็นส่วนใหญ่ โดยในส่วนของอุปชาติคาถานั้น มักผสมระหว่างอินทรวชิรคาถา, อุเพนทรวชิรคาถา, อินทรวังสคาถา, และวังสสุภาคาถา

อย่างไรก็ตามนอกจากรูปแบบฉันทลักษณ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบรูปแบบฉันท ลักษณ์นอกคัมภีร์วุตโตทัย ผสมอยู่ในกลุ่มของอุปชาติคาถา มีจำนวน ๒-๓ บาท และเวทาสีคาถา ซึ่งพบเพียงเรื่องเดียว

ส่วนรูปแบบคำอนุโมทนาในสังคมไทย ในส่วนจากฐานข้อมูลจารึก ๘ เรื่อง พงศาวดาร ๓ เรื่อง, ตำนาน ๒๐ เรื่อง ไม่พบรูปแบบฉันทลักษณ์ พบเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่เป็นอนุสสุภฉันท ๘ พยางค์ ประเภตปฐยาวัต คือ คำอนุโมทนาในตำนานพระราชพิธีเกา

ส่วนรูปแบบคำอนุโมทนาในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง พบคำอนุโมทนาที่เป็นร้อย กรอง จำนวน ๑๖ เรื่อง และพบแต่งเป็นปฐยาวัตคาถา และอุปชาติคาถาเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนที่ เป็นอุปชาติคาถา จะผสมระหว่างอินทรวชิรคาถา อุเพนทรวชิรคาถา ปฐยาวัตคาถาเป็นหลัก แต่ก็ มี ผสม อินทรวังสคาถา และฉันทนอกคัมภีร์วุตโตทัยบ้างเล็กน้อย

ที่เป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรอง จำนวน ๒ เรื่องที่พบ ได้แก่ อนุโมทนามงคลจักรวาลน้อย, และเรื่องปริตตกรณปาฐะ บทแรกแต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด ส่วนบทหลังนั้นแต่งเพิ่มเติมเฉพาะส่วนที่เป็น ร้อยแก้ว (ปद्य)

คำอนุโมทนาที่พบในมนต์พิธีฉบับพระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวัฒน) ส่วนใหญ่คัด มาจากหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง มีเพียง ๒ เรื่องเท่านั้น ที่ไม่พบในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ได้แก่ มงคลจักรวาลน้อย (ย่อ), อาณานาฎิยะประติตัง (ย่อ)

อนึ่ง เมื่อเทียบเคียงแล้ว พบว่า รูปแบบฉันทลักษณ์ไม่ต่างกัน จะต่างเพียงรูปแบบการ เขียนมีข้อแตกต่างจากหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง กล่าวคือมีการสะกดคำแบบไทย เข้าใจว่า เพื่อ สะดวกในการอ่านสำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับการเขียนในรูปแบบเดิม

ส่วนหนังสือศาสนพิธี ไม่ได้มุ่งแสดงรายละเอียดของคำอนุโมทนา หากแต่มุ่งวาง กฎเกณฑ์ หรือแบบแผนสำหรับการอนุโมทนาเท่านั้น ส่วนที่ว่าด้วยอนุโมทนาวิธี จึงไม่มีคาถา อนุโมทนา ขณะที่รูปแบบอนุโมทนาที่พบในหนังสือความทรงจำ ถือว่าแต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด และ

เนื่องจากการแต่งมีจุดประสงค์เฉพาะบุคคล ปัจจุบันจึงไม่นิยมนำมาสวดอนุโมทนาทั่วไป คงมีเพียงอนุโมทนาเรื่อง สุขาภิยาจะนะคาถา เท่านั้นที่ยังมีการใช้อยู่ ก็แต่ไม่ใช่ในฐานะบทอนุโมทนา หากแต่ถูกผนวกเข้าไว้ท้ายพระปริตรเท่านั้น